

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Rodina – její funkce primární prevence

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vendula Jašková

Vypracovala:

Veronika Slezáková

Adamov 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rodina – její funkce primární prevence“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Adamově dne 14. 4. 2011

.....
Veronika Slezáková

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Vendule Jaškové za velmi užitečnou pomoc, kterou mi poskytla při vedení mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému muži a celé své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli, nejen při zpracování mé bakalářské práce, ale v průběhu celého studia.

Veronika Slezáková

Obsah

Úvod	2
1. Rodina jako základní kámen společnosti	4
1.1. Pojem rodina	4
1.2. Vznik a vývoj rodiny	13
1.3. Výchovné styly v rodině	16
1.4. Dílčí závěr	27
2. Úloha a funkce rodiny	28
2.1. Základní funkce rodiny	28
2.2. Výchova a její vliv na jedince	33
2.3. Rodina a prevence	37
2.4. Dílčí závěr	48
3. Podoba rodiny se mění	49
3.1. Charakteristika současné rodiny	49
3.2. Věkový rozdíl mezi partnery	52
3.3. Úloha prarodičů	54
3.4. Vliv a význam sourozenců	57
3.5. Dílčí závěr	66
4. Empirická část	67
4.1. Šetření – rozhovor	67
4.2. Dílčí závěr	94
Závěr	95
Resumé	96
Anotace	97
Seznam použité literatury	98

Úvod

Tématem práce je rodina, její funkce primární prevence. Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. Jedním z nich je, že rodina hraje v životě každého člověka velmi podstatnou roli. Jedinec se zde učí základním sociálním dovednostem, komunikace s lidmi a osvojuje si zde základní dovednosti a návyky. A právě rodina a výchova v ní, která stojí na začátku vstupu jedince do života a společnosti, by měla být úzce spjata s osvojováním a rozvojem základních prosociálních hodnot. Další z důvodů je ten, že velmi dbám na rodinné hodnoty. Rodina je pro mě nejdůležitějším prvkem v životě. Naplňuje mě a pomáhá mi, když nejvíce potřebuji. Rodina má pro mě velikou váhu a chci také ukázat, jak moc je potřebná v životě každého z nás.

Práce se skládá ze dvou částí, části teoretické a části empirické. První tři kapitoly tvoří část teoretickou a poslední čtvrtá část empirickou. Cílem bakalářské práce je poukázat na důležitost rodiny v životě dítěte i dalších členů. A cílem šetření bylo zjistit, jaké názory, postoje a hodnoty mají lidé z různých věkových kategorií o rodině, jaký volí výchovný styl a jakou roli hraje rodina v jejich životě.

První kapitola je zaměřena na rodinu z obecného hlediska, její druhy, vývoj a výchovné styly v rodině.

Druhá kapitola se zabývá úlohou a funkcí rodiny v životě jedince. Vymezují v ní základní funkce rodiny a jejich vliv na dítě, zabývám se výchovou v rodině a preventivní funkcí, která hraje velmi důležitou úlohu v životě dítěte.

Třetí kapitola je zaměřena na současnou rodinu, její charakteristiku a její postupné proměňování v průběhu let. Důležitý je zde i věkový rozdíl mezi partnery, na který se ptám i ve svém šetření a dále je zde poukázáno na to, jak velký význam a vliv na jedince mají sourozenci a prarodiče, kteří nás v životě velmi ovlivňují.

Čtvrtá kapitola je věnována šetření v oblasti rodiny a jejího vlivu na jedince. Šetření je formou rozhovoru s jedinci několika různých věkových kategorií a porovnávání jejich názorů.

1. Rodina jako základní kámen společnosti

Rodina patří mezi významné společenské instituce. Její výchovná funkce je akceptována v odborné i laické veřejnosti jako nezastupitelná. Význam rodiny pro člověka i společnost potvrzuje také mimořádný zájem ze strany mnoha vědních disciplín. Jejím zkoumáním se zabývá sociologie, psychologie, lékařské i biologické vědy, pedagogika a mnohé další společensko - vědní disciplíny.

Historie vývoje lidské společnosti by bez zkoumání rodiny byla neúplná. Rodina existuje ve všech historicky známých typech společenství a kultur (Přadka, Knotová, Faltýsková, 2004, s.26).

1.1. Pojem rodina

„Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.“

Lev Nikolajevič Tolstoj

Rodinu označujeme jako základní, primární a neformální sociální skupinu, která má svoji velikost, je různě vnitřně strukturovaná a má rozličné vazby na společnost.

Rodinu lze označit jako přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné a přijímá to, co v něm je připraveno rodiči (Přadka, 1983 in Přadka, Knotová, Faltýsková, 2004, s.26).

Rodina je chápána, jako sociální subsystém. Člověk se v ní celý život učí hrát základní sociální role. Obsah rolí v dnešních rodinách je velmi proměnlivý a je vždy podmíněn kulturní a dobovou situací. Definovat rodinu je poměrně obtížné, neboť variabilita její podoby je rozsáhlá. Na otázku, co je rodina, odpovídá Z. Matějček ve své knize O rodině vlastní, nevlastní a náhradní vydané v roce 1994 „ ... má jedinečné a výsadní postavení v několika směrech. Předně, jen ona stojí na počátku - a má tedy možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích.

Za druhé, nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. A za třetí, je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další do nichž samo vstoupí.“(Matějček, 1994 in Přadka, Knotová, Faltýsková, 2004, s.26).

Utřídit různorodost forem rodiny se snaží vytvořené typologie. Kritériem může být počet členů - rodina **nukleární, vícegenerační, polygamní**, nebo například příslušnost k sociální vrstvě - rodina **dělnická, rolnická, intelligence**, kritériem může být také prestiž a moc v rodině - rodina **matriarchální, patriarchální, egalitární** (rovnost práv v rodině) a podobně. Jiné členění uvádí americký sociolog M. Sussman: 1. základní rodina: manžel, manželka, děti, žijící ve společné domácnosti, 2. manželská rodina-manželský pár bez dětí (které mohou žít mimo domácnost), 3. rodina s jedním rodičem, 4. domácnost o jednom členu (svobodný dospělý), 5. třígenerační rodina, 6. manželé ve středním či vyšším věku - manžel je zaměstnán, manželka v domácnosti a děti studují mimo domov, 7. rozšířené příbuzenské rodiny, 8. rodina druhé kariéry - žena je opět zaměstnaná, neboť děti začnou chodit do školy, či jsou mimo domov. (Přadka, Knotová, Faltýsková, 2004, s.27).

Rodina bývá obvykle chápána jako malá, neformální, primární skupina. Co do velikosti je dnešní rodina opravdu především skupinou malou, jejímž charakteristickým znakem je soužití muže a ženy s jejich potomkem či potomky. Jde tedy o soužití osob spojených vztahy příbuzenskými nepokrevními (manželé, sexuální partneři) a pokrevními (rodiče a děti, sourozenci). Výjimečně, při adopci, při soužití s dětmi z jiných manželství a podobně, se zde vztahy pokrevní pochopitelně neobjevují, či jen v omezené míře. Ve všech těchto případech lze ale hovořit o tzv. rodině **nukleární** (též elementární, základní). Její variantou, v dnešní době nikterak vzácnou, je tzv. rodina **neúplná**, redukováná rozvodem, případně smrtí jednoho či obou rodičů, nebo se jedná o svobodnou matku s dítětem nebo dětmi.

Opakem rodiny nukleární je tzv. rodina **rozšířená, širší**, která zahrnuje příbuzenstvo ze strany rodičů. Ta se na rozdíl od tradičních podob dnes vyskytuje spíše již ve značně dislokované formě, tj. její členové v jedné společné domácnosti obvykle nežijí. Dochází-li k tomu, pak jen výjimečně a její rozsah je i tak poněkud omezený. Mnohdy z důvodů bytových, zdravotních či sociálních apod. se potom vytvářejí rodiny tzv. **vícegenerační**, nejčastěji **třígenerační**. Zahrnují nukleární rodinu rodičů a nukleární rodinu jejich alespoň jednoho dospělého dítěte. Zvláště dnes, kdy styk mezi vzdálenými příbuznými obvykle nebývá intenzivní, ztrácí potom takováto širší příbuzenská rodina ráz skupiny malé a naopak nabývá některých parametrů velkých skupin. (Reichel, 2008, s. 178-179).

Obdobně nejednoznačná je také otázka formálnosti a neformálnosti rodinné skupiny. Základní dyadický vztah muže a ženy, zakladatelů rodiny, vzniká sice na bázi **neformální**, ale velmi často bývá posléze formalizovaným způsobem potvrzen, společensky legalizovaným sňatkem. Z něj pro oba účastníky plyne určitá právně, tedy formálně zakotvená sociální pozice a určitý soubor práv a povinností. Hlavní tzv. rodinné role, tj. otec, matka, syn, dcera, bratr, sestra a další, jsou univerzálně rozšířené a nacházíme je ve všech typech společností, byť jejich konkrétní výkon může být v různých společenstvích formulován různě. Kromě toho rodina žije v sociálních kontaktech se svým okolím, v nichž opět převažují aspekty neformální (přátelé, sousedé).

V určitých situacích ovšem rodina vstupuje do vztahů také se státem a jeho zastupujícími institucemi, kdy už se jedná o vazby **formálního** charakteru (škola).

Nejinak je tomu s klasifikací rodiny jako **primární** skupiny. Pro rodinu charakteristická převaha vztahů primární povahy nemusí platit ve všech případech a hlavně po celou dobu jejího trvání. Vztahy se mohou z různých příčin postupně proměňovat ve vazby čistě účelového charakteru. Ve vztahy, v nichž se vzájemná blízkost, intimita, důvěra, empatie apod. nakonec vytratily, a pro setrvání ve skupině mají někteří členové důvody racionální, kalkulační, tj. hlavně materiálního charakteru (společný majetek, udržení rodiny jako podmínka dědictví apod.). V takovýchto případech pozbývá tedy smyslu nahlížet na takovou skupinu jako na primární, neboť časem se její povaha proměnila v de facto **sekundární**. (Reichel, 2008, s. 180).

Ve svém okolí se setkáváme s problémy, kterými - alespoň dočasně - prochází snad každá rodina. Známe ale také rodiny, které se ze svých problémů nedokáží nikdy zcela vymanit a všímáme si, že to nezůstává bez vlivu na jejich děti. A známe konečně i rodiny, které jsou pro své děti tím hlavním ohrožením a které se po dramatických krizích rozpadají. Toto zamyšlení nás dovádí k vyčlenění pěti kategorií rodin, podle jejich funkčnosti vzhledem k dítěti:

- **Rodiny stabilizovaně funkční:** rodiny, ve kterých jsou dobré interpersonální vztahy a které jsou schopny zajistit dobrý vývoj a výchovu dítěte. Rodina také společně hovoří o blízké i vzdálené budoucnosti, plánuje společné činnosti, pomáhá dětem hledat zařazení ve společnosti.
- **Funkční rodiny s přechodnými, více či méně vážnými problémy:** problémy dokáží posléze vždy vyřešit a vesměs se také díky jim pozitivně rozvíjí a upevňují. Těchto rodin je nejspíše většina. Jejich krize způsobují nejrůznější osobní vlastnosti jejich členů, vnější okolnosti, osobní krize i náporů událostí, které přináší život.

Ohrožení některých funkcí rodiny v její krizové fázi je zpravidla dobře postřehnuato a je na ně reagováno zvýšeným, zpravidla obětavým úsilím dát věci do pořádku. Příkladem mohou být konflikty a strádání v důsledku špatných bytových poměrů, finanční nouze, potíží s dítětem (v době dospívání, v důsledku nemoci).

- **Rodiny problémové:** zde už nejde jenom o to, že rodina má problémy, ale že je zproblematizováno plnění jejich funkcí. Čelí však rozpadu, vyvíjí úsilí dát věci do pořádku, když její síly nestačí, hledá pomoc a otevírá se jí. Příkladem může být rodina s větším počtem dětí, ocitající se v důsledku toho opakovaně v těžkostech finančních, neschopná řešit výchovné a výukové potíže dětí apod. Problémy narůstají, rodina se je snaží řešit, ale definitivně se nikdy nevyřeší.
- **Rodiny dysfunkční :** některé z funkcí rodiny jsou vážně a dlouhodobě narušeny. Je zapotřebí zásahu vnějších institucí. Vývoj dětí je ohrožen, případně už narušen. Příkladem mohou být rodiny zatížené alkoholismem, rodiny s velmi nízkým příjmem, se špatnou úrovní bydlení.
- **Rodiny afunkční :** rodiny, které zcela ztratily svoji funkci, děti jsou ohroženy, je nutno zajistit péči o ně v jiném prostředí, mimo rodinu. Afunkčních rodin je v naší společnosti málo, ale pokud rodina takto selhává, je třeba jednat rychle a pomoc pro děti zajistit bez dlouhých odkladů. (Helus, 2001, s. 121-122, Rozsypalová, Čechová, Mellanová, 2003, s. 148-149).

„Rodina je nejvýznamější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje rozvoj psychiky.“ (Vágnerová, 2007, s. 30).

Rodina dítěti individualizovaně a pro ni specifickým způsobem zprostředkovává sociokulturní zkušenost.

- **Poskytuje základní zkušenosti** - tyto zkušenosti ovlivňují způsob, jakým bude dítě chápat různé informace, jak je bude interpretovat a jak na ně bude reagovat. Jednotlivý členové rodiny a vztahy mezi nimi slouží jako model, který dítě napodobuje, event. se s ním identifikuje. Pro dítě je rodina důležitým zdrojem informací, které zobecňuje a očekává, že se stejným způsobem budou chovat všichni lidé.
- **Poskytuje zdroj jistoty a bezpečí** - rodina modifikuje základní postoj dítěte ke světu. Vysokou měrou se podílí na rozvoji pocitu sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí uplatnění schopností tohoto dítěte. Jeho výkon, např. ve škole, není jen záležitostí kompetencí tohoto jedince, ale i způsobu jejich využití.
- **Ovlivňuje dítě biologicky i sociálně** – rodiče mají více či méně podobné dispozice jako děti a v závislosti na svých schopnostech je také určitým způsobem vychovávají. Jejich další vývoj je závislý na osobnosti i míře vzdělanosti rodičů, jež jsou alespoň zčásti spoluurčeny jejich genetickými předpoklady. To vše se odrazí i v jejich výchovném přístupu.

Rodiče, kteří dosáhli vyšší sociokulturní úrovně, bývají v tomto směru motivovanější, považují vzdělání za důležité i pro své děti.

Rodinné prostředí určuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou ceněny, a naopak, co je považováno za zbytečné. Odráží se zde hodnotový systém rodiny i celková úroveň obou rodičů, resp. všech dospělých členů rodiny, její celkový kontext. **Rodinné prostředí posiluje rozvoj těch kompetencí, které považuje za důležité** a cíleně nerozvíjí ty, které zde významné nejsou.

Stejné rodinné prostředí může působit na jednotlivé děti odlišně. Sourozenci sice vyrůstají v téže rodině, ale vzhledem k určitým rozdílům, např. pohlaví, zevnějšku, věku, vlastností jejich osobnosti, se k nim rodiče nechovají úplně stejně. Rodiče nemají ke všem svým potomkům stejná očekávání, nevěnují se jim ve stejné míře a stejným způsobem. I rodičovské chování se v průběhu času mění, je ovlivňováno projevy konkrétního dítěte, na něž je zaměřeno. V důsledku toho se mohou někteří sourozenci lišit ve větší míře, než by bylo možné přisuzovat pouze genetickým rozdílům (Vágnerová, 2007, s. 30-32).

Úplná rodina

Výzkumy shodně poukazují na značný význam úplnosti rodiny pro vývoj dítěte. „Úplnost“ znamená, že dítě (děti) vyrůstají v přítomnosti obou rodičů, otce i matky, kteří také plní své funkce. Klíčovou osobností vzhledem k dítěti je v prvních obdobích jeho života především matka. Později se vliv matky a otce víceméně vyrovnává, diferencuje a doplňuje. Absence matky je pro dítě velice vážnou újmou, kterou lze těžko později kompenzovat. Klasickými se v této souvislosti staly například výzkumy R. Spitze, který prokázal, že dítě zbavené v útlém věku své matky se nejen hůře vyvíjí v psychických a sociálních ukazatelích, ale i v oblasti tělesné. Důraz na prokázání významu matky pro vývoj a utváření osobnosti dítěte způsobil, že zájem o objasnění role otce zůstával v pozadí. Teprve v posledních letech se situace začíná měnit. Stále častěji si muž i žena vytyčují obdobné nároky na kariéru v profesi (tzv. dvoukariérová manželství). Stále důrazněji se prosazuje rovnost práv, povinností a zodpovědnosti – a to i ve vztahu k dítěti a péči o ně. Nejsou výjimkou muži, pro které je péče o dítě zcela normální věcí, nejen proto, že chtějí ženě ulehčit, ale také proto, že je to baví. S tím jde ruku v ruce vzájemné vcit'ování se muže do ženy, což vzájemně obohacuje jejich osobnosti, upevňuje společné soužití a prohlubuje vztah k dítěti. V posledních deseti letech je i u nás stále běžnější, že muž asistuje u porodu, a navozuje tak v sobě obdobné zaujetí novorozencem, jaké bylo dříve typické jen pro matku. Muži také stále častěji absolvují kurzy péče o malé děti. Je také stále častější, že otcové po ovdovění, rozvodu či jiných okolnostech přejímají roli jediného rodiče.

Dosavadní průzkumy ukazují, že navzdory některým rozdílům si počínají stejně dobře, jako dobré osamocené matky. Jeden z předních badatelů v této oblasti W.E.Fthenakis dospívá k závěru, že:

- otcové, dostane-li se jim příležitosti, se dokáží v péči o novorozeně angažovat stejně nadšeně jako matky.
- za určitých okolností převažují v chování otců a matek k dětem obdoby nad rozdílnostmi.
- v rodinách s netradičním rozdělením rolí si otcové osvojují zcela běžně vedle tradičně mužských i tradičně ženské projevy vůči dětem.

Matka i otec se ve svých mateřských a otcovských rolích zpravidla plně rozvinou především tehdy, když fungují v úplné rodině. Za normálních okolností nejde o to, aby oba dělali stejně dobře totéž, ale aby se harmonicky a pro děti podnětně doplňovali, tedy, aby jejich role nebyli identické, ale komplementární. Tím nabývají pro vývoj a utváření osobnosti dětí optimálního významu. Díky komplementaritě mateřské a otcovské role se děti např. snáze učí identifikovat se svým pohlavím, což není zdaleka jednoduchý proces, jak by se mohlo laicky zdát (Helus, 2001, s. 136).

Neúplná rodina

O neúplné rodině hovoříme tehdy, když chybí otec nebo matka. Nepřítomnost otce (která bývá mnohem častější než nepřítomnost matky) může být dítěti za příznivých okolností kompenzována jinými muži, s nimiž je rodina v úzkém kontaktu. Bývá to např. dědeček, strýc, matčin přítel. O překompenzaci hovoříme tehdy, když rodič z obavy, že dítěti musí vynahradit druhého chybějícího, je obklopí takovou péčí, že je rozmazluje.

Úspěšné či neúspěšné řešení problémů plynoucích z neúplnosti rodiny, je také ovlivňováno tím, co bylo příčinou neúplnosti, respektive tím, jak se s neúplností vyrovnává matka. Zpravidla se matce daří neúplnost vzhledem k dítěti lépe kompenzovat, vznikla-li na základě ovdovění než rozvodu, zvláště probíhal-li rozvod příliš konfliktně a drasticky působil na matčiny city. Vážné důsledky pro vývoj dítěte má tzv. funkční/skrytá neúplnost. V tomto případě může být – viděno z vnějšku – rodina úplná a spořádaná, ale ve skutečnosti jeden z rodičů své rodičovské funkce neplní. Takováto funkční neúplnost bývá zdrojem napětí v rodinných vztazích (Helus, 2001, s. 137).

1.2 Vznik a vývoj rodiny

„Rodina se mění, ale vždy je stabilizujícím prvkem společnosti.“

(Možný, 2006, s. 14)

Učebnice sociologie po dlouhou dobu začínaly tvrzením, že je rodina pro sociologii příkladem morfostatické instituce. Rodina představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání a změny ve svém okolí vyrovnává. Vývoj či pokrok tím rodina ovšem nebrzdí. Naopak, svou stabilitou dynamiku umožňuje a v jistém smyslu i podporuje, protože brání společenský systém před chaosem a zhroutilím.

Rodina se ovšem z lidského páru zakládá až narozením prvního dítěte. Na rozdíl od domácnosti, kterou mohou tvořit a často také tvoří jak lidé opačného, tak i stejného pohlaví žijící v páru a jež se zakládá také soužitím jiné, větší skupiny osob.

V tradiční společnosti rodičovství bylo tou nejpřirozenější věcí na světě, soudobá sociologie rodiny stojí před vysvětlením jeho nesamozřejmosti: mateřství změnilo se pro většinu žen z jejich přirozeného údělu v akt vědomé volby. (Možný, 2006, s. 14 a 18 – 19)

Padesátá až osmdesátá léta dvacátého století jakoby podtrhla a sečetla celé zranění moderního věku, poslední dekáda minulého století už aspiruje na to, být počátkem úplně jiné epochy. Platí to i pro rodinu. Padesátá léta byla jakýmsi retročasem: rodina jakoby se pokusila obnovit své centrální postavení ve společnosti i svou tradiční vnitřní harmonii, pevnou hierarchii a funkční uspořádanost, která žila ve společnosti jako norma, i když v realitě snad ani nikdy neexistovala.

V průběhu šedesátých let v západní Evropě, v USA i u nás dospívají a vstupují do společnosti mladí lidé narození těsně po druhé světové válce. Tato nebývale silná generace, vychovaná pod vlivem pokleslého freudismu i poválečné destabilizace mnohdy krajně permissivně, má mimořádné generační seběvědomí. Je odhodlána prosadit svůj systém hodnot a klást společnosti velké otázky. Je odhodlána nepřehlížet rozpory, od nichž její rodiče v dobré víře odvraceli tvář. Vyrůstala právě v rodinách padesátých let, v době, jež bývá ve Spojených státech i v západní Evropě označována jako dekáda rodiny. V sociální rétorice, v reklamě vládla tehdy skutečně představa o rozkvětu pevné, šťastné dvougenerační rodiny, manželského páru v rodinném domku na předměstí, s funkčně oddělenými a vzájemně se doplňujícími rolemi muže a ženy a s alespoň třemi dětmi. V realitě je to ovšem právě konec tohoto desetiletí, kdy započal trend snižování počtu dětí v rodině a nastalo zvyšování počtu rozvodů.

Nešlo ovšem jen o změnu rétoriky. Radikální kritika rodiny skutečně prokázala, že instituce, která byla považována za snad nejstabilnější výtvar naší civilizace, se nejméně od konce první světové války podstatně změnila a dále mění. Jsou to změny, které mají vesměs hluboké kořeny, ale zviditelnily se právě v druhé polovině dvacátého století.

Jsou to zejména:

- v křesťanském kulturním kruhu měla po staletí rodina monopol na legitimní sex. Tento monopol padl. Nejprve se stal všeobecně legitimním sex předmanželský, pak se začal klást otazník i nad monopolní právo manželského partnera na sex toho druhého,
- i při ztrátě monopolu na legitimizaci sexu mohla se monogamická párová rodina zachovat jako instutualizovaná legitimizace reprodukčního aktu. Protože nové technologie (zejména hormonální antikoncepce) poprvé v historii lidstva postavily optavdu účinnou hráz mezi sex a početí, i při legitimizaci mimomanželského sexu mohl jí zůstat monopol na legitimizaci plození dětí. Poměrně dlouho v rodině také zůstával. Od počátku sedmdesátých let ale ve všech společnostech našeho kulturního okruhu prudce stoupá počet nemanželských dětí,

- tradiční rodina přispívala ke stabilitě společnosti i tím, že výběr manželského partnera nebyl v rukou těch, kteří zakládali rodiny v novém pokolení, ale byl v rukou jejich rodičů. Individualistické klima, hodnota svobodné volby, zdůrazňována na úkor hodnoty odpovědnosti, a ztráta sociálních distancí v demokratických společnostech způsobily spolu s otevřeností mobilních drah postupně podstatné oslabení vlivu rodiny původu na potenciální status rodiny prokreační a minimalizovaly tento stabilizující prvek,
- křesťanství pojímalo manželství jako instituci, která je těmi, kteří byli jednou sezdáni, nezrušitelná. Rodinu jednou založenou považovalo za doživotní. Toto pojetí však bylo úspěšně nahrazeno pojetím manželství jako občanské smlouvy. Začal růst počet rozvodů a opakovaných manželství,
- prohlubující se dělba práce a rozvoj speciálních institucí vyvlastnily rodině řadu jejich tradičních funkcí. Došlo k odluce bydliště a pracoviště a rodině se vzdálil zaměstnaný muž. Postupně ztrácely naléhavost i další její základní funkce. Rodině zůstal konzum, zábava a citové bezpečí,
- hlavním smyslem rodiny byla výchova dětí. Děti se rodilo hodně, a i když jejich výsledný počet v rodině snižovala vysoká úmrtnost, péče o ně dokázala naplnit život muže a ženy. Až v polovině dvacátého století dostala se člověku poprvé v jeho dějinách do rukou masově dostupná a v poslední generaci už i naprosto účinná antikoncepce. Od poloviny sedmdesátých let začala v zemích našeho civilizačního okruhu padat porodnost jako kámen a dnes je v mnoha z nich rodina s jediným dítětem nejčastějším typem rodiny,
- od konce padesátých let ženy hromadně opouštějí domácnost a profesní kariéra se pro ně stává stejně důležitou jako pro muže. Několik let věnovaných mateřství se mění z celoživotního údělu ve významnou, ale v prodlužujícím se životě už jen poměrně krátkou epizodu.

To všechno jsou naprosto podstatné změny, hluboce zasahující sociální struktury soudobých společností našeho civilizačního okruhu i individuální životy všech jejich členů. Některé změny pak vyvolávají nutně další změny, po rodině moderní přichází rodina postmoderní (Možný, 2006, s. 20 – 23).

1.3. Výchovné styly v rodině

Pod pojmem styl výchovy si představujeme určitou koncepci celkového způsobu výchovy. Na styl výchovy mají vliv nejen obecné zásady a metody vyučování či výchovy, ale také osobnost rodiče, učitele či toho, kdo vychovává, jeho znalosti a zkušenosti. K. Lewin a další autoři rozlišují následující styly výchovy:

- Autoritativní styl

Pro tento výchovný styl jsou typické především příkazy a tresty. Rodiče mají zpravidla malé pochopení pro děti, jejich potřeby a přání a také pro jejich individuální odlišnosti. Děti tak mají malý prostor pro samostatné rozhodování a jednání. Děti se často snaží na sebe upoutat pozornost, může také docházet k růstu agresivity např. ve škole k ostatním dětem.

- Liberální styl

Tento výchovný styl se dá také popsat jako slabé vedení. Děti jsou řízeny jen velmi málo nebo vůbec, nejsou na ně kladeny téměř žádné požadavky a pokud přece jen ano, není kontrolováno jejich splnění. Důsledkem takového výchovného stylu může být to, že děti vykazují velmi nízký výkon, jejich pozornost bývá roztříštěna a povaha nemá příležitost se rozvíjet. Ve skupině převládá nejistota a chaos.

- Demokratický styl

Těž nazývaný jako integrační nebo kooperativní. Bývá často označen jako nevhodnější. Představuje určitou kombinaci výše popsaných stylů. Rodiče děti podněcují k samostatné činnosti a podporují jejich iniciativu. Působí na ně vlastním příkladem než spoustou příkazů.

Jako nejlepší bývá tento styl volen proto, že vytváří příznivou citovou atmosféru mezi lidmi a také učí spolupráci mezi lidmi. Tento styl nejvíce pomáhá rozvíjet sociálně zralou osobnost ([www. wikipedia.cz](http://www.wikipedia.cz), citováno dne 12.4.2011).

Při výchově dětí se uplatňovaly vždy dva systémy: preventivní a represivní. Represivní systém spočívá v tom, že podřízené seznámíme se zákonem a pak dohlížíme, abychom zjistili, kdo ho přestupuje, a udělili, když je třeba, zasloužený trest.... Odlišný je systém preventivní. Spočívá v tom, že se vysvětlí pravidla instituce a pak se dohlíží takovým způsobem, aby děti byly stále pod dohledem rodičů, mohly se s nimi poradit a rodiče je láskyplně opravili.

Jsou tedy dva systémy: donucování (*costrizione*) a budování (*costruzione*). Nejde o slovní hříčku, ale o dva pohledy na výchovu. Druhý je riskantnější a hlavně namáhavější. Vyznačuje se respektováním osoby a její svobody, a především rytmu jejího růstu a zrání. Jsou-li děti pouze nuceny, reagují špatně. Představme si je jako gumové balonky: čím víc je mačkáte, tím dále stříkají. Aby se dospělí prosadili, používají neúčinných a zoufalých způsobů, např. hubování, kázání, křičení, bití, srovnávání a trestání. Děti na to odpovídají stejně neúčinnými postoji: křičí, ničí, perou se, lžou...Především se však uzavírají. Žádný rodič si nepřeje, aby jeho děti reagovaly násilně nebo se izolovaly. Ale jestliže je pouze nutíme, právě takové chování v nich posilujeme. Jsou to způsoby sice rychlé a krátkodobě účinné, děti se však při nich cítí jakoby obklopeny beznadějně nepřekonatelnou zdí.

Řešení se začíná ukazovat tehdy, když se rodiče upřímně ptají po výsledcích svého výchovného působení. Jistě všichni touží po tom, aby se děti staly odpovědnými a samostatnými.

Cesta k takovému cíli má svá rizika a mnozí rodiče se snaží své děti před různými nebezpečími uchránit. Někdy si však pletou ochranu s izolací (Ferrero, 2004, s. 10 – 11).

Způsoby výchovy

Výchovně působí každá složka rodinného i školního a jiného prostředí, způsob výchovy v rodině má však často na osobnost vliv nejzřetelnější. Způsobem výchovy rozumíme konkrétní výchovné postoje, které převažují v přístupu rodičů k dítěti. V pojmu „způsob výchovy“ tedy zobečňujeme jednotlivé konkrétní výchovné akty.

Často se rozlišuje např. :

- výchova direktivní (přímá),
- výchova indirektivní (nepřímá).

Extrémní konflikty, extrémně náročné životní situace, hluboké zklamání mohou narušit duševní i tělesné zdraví dítěte.

Důležité diferencování typů rodičů je rozdělené na :

- rodiče zaměřené na dítě
- rodiče zaměřené na sebe – kteří se více zabývají svými vlastními zájmy a aktivitami.

V současnosti bývá nejvýše hodnocena výchova **autoritativních** rodičů, kteří jsou zaměřeny na děti a spojují kontrolu s akceptací. Tento typ autoritativních rodičů (nikoliv autoritářských) děti kontroluje a vyžaduje po nich, aby se chovali na dobré intelektuální a sociální úrovni, která odpovídá jejich věku a možnostem. Tito rodiče spojují kontrolu s požadavky a s citovou vřelostí, péčí a obousměrnou komunikací.

Takový rodiče vysvětlují a zdůvodňují své tresty a omezující opatření. Když přijímají nějaké rodinné rozhodnutí, vyžadují od svých dětí, aby vyjádřili své pocity a názory. Děti takových rodičů směřují k nezávislosti, sebeprosazování, přátelství a spolupráci s partnery.

L.Kubička charakterizoval krajně **vyhraněné formy výchovy** jako „pohled na výchovu zvětšovací sklem“ a popsal tyto typy nevhodných způsobů výchovy:

- krajně **autoritativní**
- nadměrně **shovívavá**
- nadměrně **starostlivá**
- příliš **ochraňující**
- zvýšeně **náročná**
- trvalejší postoj **nedostatečné lásky**

Správný a vhodný způsob výchovy bývá často charakterizován jako výchova s láskou, trpělivá, vytvářející vztahy vzájemné sympatie, porozumění, posilující sebedůvěru dítěte a akceptující dítě, takové jaké je. Na základě znalosti způsobu výchovy určitého dítěte můžeme také s jistou pravděpodobností předvídat rozvoj některých vlastností jeho osobnosti.

V současné době dochází ke kritice příliš volné výchovy dětí. Upouští se posupně od orientace na prevenci poruch dětského vývoje spočívající na zásadě co největší výchovné permisivity (povolnosti). Ukázalo se totiž, že zatímco příliš přísná výchova vede ke konfliktům, jež mají za následek buď vzpouru nebo neurózu dítěte, přílišná permisivita, povolnost zase vede k povahové nezralosti – k tzv. infantilním parvuloidním rysům osobnosti.

Výchova by proto měla být diferencovaná jak podle vnitřních, tak podle vnějších podmínek. Příliš volná výchova způsobuje, že se dítě učí přehnaně podléhat svým vlastním impulsům.

Frustrace, není-li přehnaná, není vždy škodlivá. Za optimální považujeme takovou výchovu, která vede k sebevýchově.

Zralá osobnost je především charakterizována jako schopná sebeovládání. Rodina působí na vývoj osobnosti dítěte v souvislosti s celou společností. Domov je jakési prizma propouštějící různé sociokulturní vlivy dalších sociálních skupin. (Kohoutek, 2004, s. 81-82).

Výchovný režim v rodině

Termínem režim označujeme způsob časového i obsahového organizování a řízení života dítěte (mladistvého). Výchovné instituce plní své funkce a dosahují svých cílů v neposlední řadě tím, že nastolují určitý režim. Pokud jde o rodinu, je třeba dbát, aby režim, který je v ní praktikován, byl

- **pozitivní:** Má především napomáhat aktivizaci dítěte, jeho činorodosti a zájmové seberealizaci. O pozitivním režimu hovoříme tehdy, když se dítěti s jeho plněním spojují zážitky bezpečí a řádu, životní plnosti, seberealizace a sebedůvěry, radosti.
- **harmonicky vyvážený:** Má obsahovat v náležitých proporcích fyzické i intelektuální zaměstnání dítěte, plnění povinností i zábavu a odpočinek, činnosti řízené i spontánní.
- **adresný:** Má respektovat věkové a individuální zvláštnosti, má být sladěný s potřebami a zájmy dítěte.

Chyby, kterých by se měli rodiče vyvarovat při výchově svých dětí:

- **přílišná rigidnost (nepružnost) či naopak přílišná měnlivost, volnost režimu:** Režim má být stabilizovaný tak, aby byl základem vytváření spolehlivých, zdravých životních rytmů dítěte, napomáhajících tvorbě návyků. Jednoznačně negativním jevem je ovšem tzv. režimová arytmie (nepravidelnost), kdy z nejrůznějších příčin jsou pravidla režimu narušována – každou chvíli je něco v televizi, někdo přichází na návštěvu atd. Takováto arytmie demoralizuje, rozvrací volní stránku osobnosti. Je jedním z vážných nedostatků rodinného prostředí,
- **nejednotnost v uplatňování režimu:** Dochází k ní, když např. matka povoluje co otec zakázal a naopak. Jeden z rodičů je pro výjimku, zatímco druhý žádá dodržení,
- **stroze necitlivá přísnost, či naopak přecitlivělá shovívavost režimu:** Příliš přísný režim často navozuje v dítěti zakřiknutost. Navozuje také pocity utlačování, omezování. Přísný režim se najednou stává zdrojem protireakcí a konfliktů. Přecitlivělý a benevolentní režim zase vnuká dětem dojem, že vlastně o tolik nejde – zvykají si, že povinnost a řád mají neustále tolik výjimek, až nakonec o povinnostech a řádu vlastně nelze ani mluvit,
- **příliš „intelektualizovaný“, či naopak příliš „odintelektualizovaný“ režim:** V prvním případě je v něm nepoměrně velké zastoupení intelektuálních činností dítěte (četby, studia...), výrazně na úkor činností motorických, manuálních a sportovních. To omezuje rozvoj zručnosti, hbitosti, celkové tělesné kondice. V druhém případě je tomu naopak (Helus, 2001, s.146 – 147).

Rodinný výchovný styl

Termínem rodinný výchovný styl označujeme **celkový způsob výchovného působení, který je pro tu kterou rodinu dlouhodobě charakteristický, vyjadřuje svéráz v uplatňování jejího výchovného vlivu a úzce souvisí i s jejím životním způsobem.**

V odborné literatuře se setkáváme s tříděním (typologií) výchovných stylů na obecné rovině. Někteří autoři se však popularizačně obrací přímo k rodičům a snaží se je adresně upozornit na výchovné stylové problémy tak, aby si uvědomili jejich úskalí i přednosti a podrobili sami sebe kritickému pohledu.

Např. A. V. Petrovskij spatřuje základ rodinného výchovného stylu v převažujících taktikách realizace vzájemných vztahů mezi členy rodiny, zejména pak vztahů rodiče k dítěti. Rozlišujeme čtyři základní taktiky, z nichž tři působí negativně a je důležité před nimi varovat. Čtvrtá je naopak pozitivní a učitel má pomáhat rodičům k její realizaci.

Konkrétně autor analyzuje:

- taktiku „diktátu“: Příkazování je v dané rodině nástrojem, kterého jedni její členové využívají k soustavnému potlačování iniciativy a citu osobní důstojnosti členů ostatních. Cílem, o který je takto usilováno, je poslušnost a kázeň. Při tom zpravidla uniká, že se tak děje na úkor zmíněných významných hodnot rozvíjející se osobnosti – její iniciativy a sebeúcty.
- taktiku „opečovávání“: Je založena na úsilí rodičů zabezpečit svou práci, staráním se a všemožným vycházení vstříc, všechny potřeby dítěte a zbavit je tak důvodu, aby se samo muselo starat, usilovat, vyrovnávat s těžkostmi. Rodiče považují za smysl svého rodičovství brát veškeré problémy na sebe. Při tom jim uniká, že se dítě stává bezohledným diktátorem, že dochází k tzv. pedagogické inverzi (dítě příkazuje rodičům).

- taktiku „nezasahování“: Je založena na lhostejnosti členů rodiny vůči sobě navzájem. Projevuje se v tom, že dítěti je ponechávána volnost, kterou ovšem ono samo nedokáže naplnit smysluplnými aktivitami, které by mu přinášely zadostiučinění, rozvíjely pozitivní stránky jeho osobnosti. Hrozí nebezpečí podlehnouti negativním vnitřním tendencím či antisociálním vnějším vlivům.
- pozitivní taktiku označuje A. V. Petrovskij jako taktiku rodinné spolupráce: Klíčovým činitelem výchovného působení je zde živě sdílená, motivující přítomnost společných cílů, aktivizujících k součinnosti při jejich realizaci. Členové rodiny na sebe pohlíží se vzájemnou láskou, sympatiemi, ale dokáží si také vzájemně pomoci, sdílet společné zájmy, radost i starosti (Helus, 2001, s. 147 – 148).

Poněkud jiné náměty pro práci s rodiči při hledání optimálního výchovného stylu přináší práce Z. Heluse. Autor vychází z důrazu na možnosti (potenciality) rozvoje, které jsou každému dítěti vlastní. Rodiče by si měli uvědomovat, že za tyto možnosti musí převzít zodpovědnost. Mohou je aktualizovat (realizovat) tak, že dítě bohatě rozvíjí své schopnosti, zájmy, dovednosti a postoje. Mohou je ale také potlačit. Dítě ze všeho toho, co by se v něm mohlo za lepších podmínek výchovného působení rozvinout, rozvine jen malou část.

Pro výchovné styly, které ústí v blokování rozvojových potencialit, je charakteristické následující:

- traumatizování dítěte hrubými, nešetrnými reakcemi na jeho projevy, vyvolávání v dítěti strach a úzkost z projevů jeho vlastní aktivity a iniciativy. Např. rodiče sami úzkostně reagují na pohybovou živost a samostatnost dítěte ze strachu, že se mu něco stane.
- nezájem o to, co dítě dělá, jak se projevuje. Chybí-li zájem o dítě a jeho činnosti, dítě přestává být konstruktivně aktivní, ale spíše se snaží vyprovokovat pozornost a zájem dospělých za každou cenu.

- necitlivé zásahy do činností dítěte, způsobující, že dítě se nedokáže se svou vlastní činností identifikovat .
- nevytížení, či naopak přetížení dítěte

Oproti tomu pro pozitivní výchovné styly, napomáhající plné aktualizaci potencialit rozvoje osobnosti je charakteristické, že jsou založeny:

- na zdůraznění významu životních perspektiv pro rozvoj osobnosti. Dítě si vytyčuje cíle, plánuje budoucnost, učí se seberealizaci,
- na vnitřním přesvědčení o hodnotě mezilidských vztahů. Vzájemná solidarita, ochota pomáhat,
- na upevňování a rozvíjení zdravého sebevědomí,
- na posilování způsobilosti dítěte tvořivě myslet a jednat,
- na pevném přesvědčení o povinnostech a zodpovědnostech dítěte vůči rodinnému celku (Helus, 2001, s.148 – 150).

Stránky rodinného prostředí

Na vývoj a utváření osobnosti člověka působí tedy všechny stránky rodinného prostředí:

- osobnost členů rodiny a příp. defekty či postižení některého z nich
- postavení pozorovaného jedince uvnitř rodiny
- psychosociální atmosféra rodiny
- způsob výchovy
- materiální stránka života rodiny
- zaměstnání rodičů a jeho náročnost (u dětí zaměstnaných matek byl např. zjištěn statisticky významně horší prospěch, závady v chování i častější výskyt psychiatrického léčení. Záleží ovšem na kvalitě vztahu matky a dítěte. Optimální by zřejmě byla pouze částečná zaměstnanost matek a pouze jeden pracovní poměr otce.

Vážné problémy mohou znamenat tzv. **dvoukariérové tendence** rodičů, kdy oba rodiče chtějí realizovat svůj profesní rozvoj i péči o rodinu. Typy partnerů podle kariéry lze dělit na přizpůsobivé, soupeřící, spojenecké a balancující, kdy oba partneři chtějí uspět v profesní kariéře, a přitom kladou velký důraz na rodinný život. Přizpůsobivý partner vlastně ustupuje pracovní kariéře druhého partnera (bývá to často žena).

Optimální působení příznivých faktorů

Pro žádoucí rozvoj osobnosti dítěte je nutno zajistit optimální působení těchto příznivých faktorů:

- spokojenost rodičů v manželství a dětí v rodině
- klima rodičovské soudržnosti, kritické opory
- atmosféra radostnosti a lásky (náročné, důsledné a přísné)
- pocit bezpečí a zázemí, jistoty
- potřeba společenského kontaktu
- vzdělání, kulturní a morální i estetická úroveň rodičů
- vhodné výchovné prostředky
- sociální kontrola dětí, trénink smyslu pro „fair play“
- sourozenecké vztahy
- dobré mezigenerační vztahy
- dostatek prostoru

Rodina, zejména její dospělí členové, by měli neustále dávat dětem žádoucí **vzor, příklad** k nápodobě. Je velmi vhodné podchytit vlohy dítěte a vytvářet trvalé zájmy ve vztahu k těmto vlohám.

Je třeba výrazně **kreatizovat** rodinné, školní i pracovní prostředí, výchovně vzdělávací i pracovní proces (Kohoutek, 2004, s. 82 – 83).

1.4. Dílčí závěr

V této kapitole jsem se zabývala nejprve rodinou obecně, její klasifikací a tím, jaký má úplná a neúplná rodina vliv na dítě. Dále jsem se zmínila o vývoji rodiny, jak se měnil pohled na rodinu a její funkci ve společnosti. Nakonec jsem rozebírala výchovné styly. Z literatury vyplynulo, že pozitivní vliv na jedince má výchovný styl demokratický, kde je spojen laskavý přístup s dodržováním pravidel.

Myslím si, že přísnější výchovný styl nemusí být úplně špatný. Dítě má stanoveny hranice, ale respektují se jeho přání a potřeby. Je však důležité, aby byla kombinována zásadně jen s pozitivním přístupem vychovatele k dítěti.

Za nevhodné považuji, když je výchova příliš liberální, bez hranic a pravidel, nebo zase až velice přísná. Dítě má pak velké problémy adaptovat se do společnosti.

2. Úloha a funkce rodiny

Rodina plní mnohé funkce. Její primární rolí je podle církve plození potomstva. Kromě této biologické role ovšem rodina vykonává také ekonomické a sociální funkce. V tradiční společnosti byla rodina nejvýznamnější sociální skupinou s velice širokým spektrem funkcí, do nichž spadala např. i výroba. V souvislosti s ekonomickým a sociálním rozvojem rodina částečně přišla o svůj ekonomický význam, klíčový je však i nadále její význam společenský.

2.1. Základní funkce rodiny

Dříve rodina naplňovala tři základní ekonomické funkce...

První tradiční funkcí rodiny je zajistit předání dědictví. Tato funkce umožňuje předat dětem dědictví, na kterém závisí jejich budoucí ekonomická a sociální situace. Úkolem každé generace je rodinné dědictví zvětšovat.

Druhou ekonomickou funkcí rodiny je funkce výrobní. V agrárních a řemeslnických společnostech bývala rodina základní výrobní jednotkou. Za starého režimu a před vznikem velkých podniků a systému placené práce byla téměř většina národní produkce zajišťována v rámci domácností.

Třetí ekonomickou funkcí rodiny je funkce spotřební. Tato funkce, na rozdíl od předchozích dvou, se vznikem moderní společnosti nezaniká. Naopak, konzumace zboží trvalé spotřeby a volnočasových aktivit se stává hlavním cílem rodiny.

...ale dvě z nich se postupně vytrácí

V dnešní době je funkce předávání dědictví méně významná. Řečeno slovy P. Bourdieua, ekonomický kapitál již není tak významný a své místo postupuje kulturnímu kapitálu. Přežilo také velice málo dědičných povolání a profesí, které by vyžadovaly vstupní kapitál ve formě dědictví. Ve většině případů je dnes sociální a ekonomická situace závislá na stupni dosaženého vzdělání.

Význam ztrácí i výrobní funkce rodiny. Moderním společnostem nehrozí nedostatek, nejsou společnostmi agrárními a výroba potravin v nich není zabezpečována v rámci domácností. Výrazně se snižuje počet osob samostatně výdělečně činných. Podstatný podíl výroby je v současnosti zajišťován mimo rodinu.

Zásadní zůstává sociální funkce rodiny

Rodina zabezpečuje socializaci a předávání hodnot

Jednou ze základních funkcí rodiny je i nadále zajištění socializace. Rodina dítěti předává základní hodnoty celé společnosti i konkrétní společenské skupiny ve větší míře než škola.

Annick Percheron rozlišuje čtyři oblasti předávání hodnot.

- V první oblasti se předávají hodnoty spojené s prací a povoláním. Předávání profese z otce na syna již neprobíhá tak automaticky jako dříve, ale možnost sociální mobility není ani zdaleka dokonalá a pocit sounáležitosti s určitou skupinou, např. s dělnickou třídou, je v některých případech stále velmi silný.
- V rodině jsou rovněž předávány vzorce rodinného chování a vztahů mezi pohlavími. Je zajímavé si všimnout, že v této oblasti přetrvává tradiční model rozdělení rolí.
- Jednou z tradičních funkcí rodiny je také předávání náboženských hodnot. V praktikujícím prostředí probíhá předávání téměř dokonale, jinde toto tvrzení neplatí.

- Naopak politické a ideologické hodnoty umějí rodiče dětem předat poměrně snadno. Politika se stává součástí běžného života a není již tabuizovaná, což znamená, že předávání politického přesvědčení probíhá čím dál snadněji.

Rodina má k dispozici dva základní nástroje socializace a předávání hodnot. Jde o socializaci

- nevědomou, založenou na implicitním učení (rodiče jsou prvními osobami, k nimž se děti mohou vztahovat)
- vědomou, kterou lze definovat jako výchovu a explicitní vysvětlování norem a pravidel chování

Rodina zajišťuje solidaritu

Rodina byla po dlouhou dobu jediným místem, kde se mohla projevit mezigenerační solidarita. Děti, kterým rodiče poskytovali stravu a přístřeší péči vracely. V současnosti tuto pečovatelskou funkci do jisté míry naplňuje sociální systém, ale rodina i nadále zůstává důležitým místem projevení solidarity.

Mezigenerační solidarita v rodině je stále velice silná. Lze rozlišovat tři typy pomoci, kterou si generace navzájem poskytují.

- finanční pomoc (např. půjčky)
- výpomoc v domácnosti (např. úklid či hlídání dětí)
- tzv. sociální pomoc (např. vyřizování úředních záležitostí)

Finanční pomoc využívají zejména děti, výpomoc v domácnosti a pomoc s vyřizováním funguje mezi generacemi ve všech směrech (dospělé děti, rodiče, prarodiče).

Nejvíce pomáhá prostřední generace – téměř všichni dotázaní z této skupiny prohlašují, že pomáhají svým rodičům či dětem.

Rodinná solidarita se zvyšuje v době ekonomické krize, což je způsobeno i tím, že děti žijí déle u rodičů.

„Rodina v moderní společnosti plní četné základní funkce. Důvodem k uzavření sňatku je stále častěji láska a dětem je v rodině věnována čím dál větší péče, což může být indikátorem toho, že ekonomická pouta byla nahrazena citovými.“

(Montoussé, Renouard, 2005, s. 285 - 287)

Rodině jakožto malé sociální skupině připadá nezastupitelná úloha v socializaci: jde o primární skupinu, o rozsahem malý, leč důležitý subsystém společnosti. Zájem společnosti na hladkém fungování právě této jednotky je vyjádřen i tím, že se základní vztahy institucionalizují. Rodinný život se předkládá jako uznávaná hodnota, jeho prostřednictvím vykonává společnost určitý tlak na jednotlivé členy, předepisuje jim určitá pravidla chování.

Týká se to hlavně manželství jako institucionálního základu rodiny, avšak forma rodinného soužití není spojena jen s manželstvím (párovou rodinou). Existují jak tzv. nesezdaná manželství (volné formy soužití), tak i zákonné normy týkající se rodiny jako celku, práv dítěte atd.

Tomu pak odpovídá také snaha analyzovat rodinu jako systém z hlediska jejich funkcí:

- biologicko – reprodukční zajišťuje plození potomstva, uspokojování sexuálních potřeb,

- ekonomická funkce vymezuje rodinu jako výrobní jednotku (v minulosti), dnes spíše jako prostor uplatňování různých strategií jejích členů, a to v rámci společného hospodaření,
- socializační a akulturační, zajišťující výchovu dětí, předávání kulturních hodnot, vzdělávání, formování životního stylu,
- emocionální, v níž jde o uspokojování citových potřeb, o vědomí jistoty, uznání a vzájemné podpory. (Buriánek, 2001, s. 102)

Na rodině můžeme demonstrovat všechny základní sociální vztahy – vztah k vnějšímu prostředí (rodina zajišťuje mimo jiné i bydlení, ochranu před napadením), vztahy reprodukce ve smyslu biologickém (první „dělba práce“ mezi mužem a ženou) i ekonomickém. Zajišťování prostředků k obživě mělo dlouhou dobu podobu společného podílu na sběru, lovu či výrobě, jakkoli i zde docházelo k dělbě práce. Tyto vztahy jsou svojí povahou vnější, objektivní, předem dané a jedinec je jen obtížně modifikuje, aniž by nezískal přinejmenším nálepku podivína.

V rodině dochází ke kulturnímu přenosu, předávají se tradice, zvyky, kulturní hodnoty. Zvláště významné je osvojení jazyka jakožto prostředku symbolické komunikace. Prostřednictvím rodiny se zapojujeme do komunity, do sociálních sítí (sousedství, přátelé). Rodina zprostředkovává jedinci i jeho základní sociální začlenění, na počátku životní dráhy ho vybavuje určitým sociálním statutem (příslušnost k vrstvě, třídě, etnické skupině). Provází člověka prakticky po celý jeho život, i když v jednotlivých fázích životního cyklu jde o různé věci. Závislost na původní rodině se postupně mění směrem k nezávislosti, která je většinou završena založením vlastní rodiny, výchovou dětí, péčí o stárnoucí rodiče. V moderní společnosti tak neklesá význam širší rodiny, ba leckdy můžeme pozorovat větší tlak na spolupráci mezi generacemi. (Buriánek, 2001, s. 102 – 103).

2.2. Výchova a její vliv na jedince

„Zasije-li kdo do mladého člověka ušlechtilou výchovu, žije a roste v něm po celý život a nenaruší ji ani déšť, ani sucho.“

Hippias

Výchova je záměrné působení na druhého člověka tak, aby se rozvíjel v harmonickou osobnost. Harmonickým rozvojem je míněn vývoj tělesný, duševní a mravní.

Výchovou předává předchozí generace nové generaci vědní, kulturní, morální a hmotné hodnoty vytvořené předky. Nová generace podstatnou část hodnot přebírá a během života k nim přidává ty, které sama vytvořila. Tím se ve vývoji lidstva udržuje kontinuita.

Demokratická společnost určuje cíle výchovy tak, aby byl jedinec vychováván v tvořivou, sebevědomou, samostatnou bytost s dobrým vztahem k lidem, schopnou přiměřeně zvládat náročné situace a vyrovnávat se se stresem.

V minulosti nesměřovaly výchovné cíle vždy k rozvoji samostatnosti a odpovědnosti, ale k slepé poslušnosti, neboť nesamostatný a poslušný člověk mohl být snadněji ovládán a manipulován.

Dítě je od narození ovlivňováno prostředím, do kterého se narodilo, působí na ně chování nejbližších osob, celková atmosféra v rodině, vzájemné vztahy lidí kolem něj, úprava prostředí, klid či hluk, ekologické a jiné přírodní podmínky. Vše, co je kolem něj, ho ovlivňuje a vychovává. Nepůsobí na něj jen to, čemu ho rodiče záměrně učí, ono samo se učí vším, co kolem sebe vidí, co napodobuje, co může i náhodně vnímat. Učí se ale i tím, jak na jeho jednání reagují druzí lidé, jak ho přijímají, jak hodnotí jeho snahu, výkon, jak ho uznávají jako platného člena dané společnosti.

Složky výchovy

Výchovné působení má řadu složek. Jsou to:

- tělesná výchova – směřuje k rozvoji tělesné zdatnosti, ke koordinaci pohybů,
- rozumová výchova – zahrnuje rozvoj řeči, rozvoj vědomostí o okolním světě i logické myšlení,
- mravní výchova – upevňuje především pravidla společenského chování (poděkovat, poprosit, požádat o pomoc, pomoc poskytnout, pozdravit), zásady spolupráce, dodržování norem, odpovědnost,
- estetická výchova – směřuje k rozvoji estetického vnímání a citění, od úpravy nejbližšího prostředí a okolí dítěte k citlivému prožívání přírody a umění,
- pracovní výchova – vede dítě k tomu, aby si navyklo vykonávat drobné každodenní práce, chápalo práci jako nezbytnou součást života, ocenilo práci druhých a naučilo se s nimi spolupracovat (Rozsypalová, Čechová, Mellanová, 2003, s. 168 – 169).

Výchova

= záměrné a cílevědomé vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každé osobnosti.

Na otázku, od kdy je možné dítě vychovávat, odpovídali nezasvěcení lidé, že od doby, kdy dítě už má alespoň trochu rozum, kdy je možné se s ním domluvit, něco mu vysvětlit, ukázat, dokázat, a ono je schopno to pochopit. Pak Sigmund Freud a jeho následovníci spolehlivě ukázali, že každý z nás mnohé „výchovné“ zásahy svého společenského okolí přijímá bez rozumu a bez pochopení, a to navíc tak hluboce, že to v nás zůstává a pracuje třeba po celý život, aniž jsme si toho vědomi.

Když se ptáme mladých rodičů, odkud se podle jejich mínění rodičovské postoje berou, odpovídají obvykle docela správně, že se vyvíjejí během soužití s dítětem už v poslední fázi těhotenství, když se na dítě těšíme a připravujeme. Neuvědomují si však zpravidla, že základy těchto postojů si už do vztahu k svému dítěti přinesli sami v sobě dávno dříve (Matějček, 2007, s. 10 – 11).

Socializace

= celoživotní proces, v němž dochází k postupné přeměně člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou. Proces, který se nedá naplánovat, je nepředvídatelný.

Tento proces probíhá ve vzájemné interakci jedince a společnosti. Socializační proces je zaměřen na rozvoj takových vlastností a kompetencí, které daná společnost považuje za žádoucí. Jeho cílem je integrace jedince do společnosti a přizpůsobení jejím požadavkům. Socializace se uskutečňuje prostřednictvím sociálního učení. Nejvýznamnějším socializačním prostředím je rodina, v dětství má značný vliv i škola a vrstevnická skupina (Vágnerová, 2007, s. 283).

Člověk žije ve společenství ostatních lidí, kteří jej různým způsobem ovlivňují a rozvíjejí, zde získává specificky lidské vlastnosti a dovednosti. Tyto podněty individuálně typicky zpracovává, někdy si vybírá pouze některé z nich, a na ně pak aktivně reaguje. Sociální prostředí je jedním z nejdůležitějších faktorů podmiňujících rozvoj lidské osobnosti.

Každý jedinec potřebuje být součástí takového společenství, je na ně ve značné míře odkázán při uspokojování většiny svých potřeb, dokonce i těch základních biologických. Společnost jedinci sice mnohé poskytuje, ale na druhé straně má na ty, kteří k ní patří, určité požadavky.

Vzhledem k tomu je nutné, aby se v dané společnosti orientovali, musí tyto požadavky poznat, získat o nich potřebné informace, a to je možné prostřednictvím komunikace. Ale lidé mají i potřebu sociálního kontaktu, lidská společnost je pro ně důležitá nejen jako prostředek, ale sama o sobě, jako cíl.

Člověka uspokojuje, může-li sdílet s ostatními své zážitky, podílet se na společné činnosti, vytvářet a rozvíjet blízké vztahy atd. V lidské společnosti získává každý jedinec mnoho různých zkušeností, které jeho osobnost rozvíjejí, a nelze je získat jiným způsobem (Vágnerová, 2007, s. 273).

Po dobrém nebo po zlém?

Stane se, že do výchovné poradny přivedou rodiče desetiletého kluka, ve kterém by člověk na první pohled nic zlého nehledal. A hned v úvodu k dlouhému výčtu jeho přestupků a provinění se dovíme, že rodiče „zkusili už všechno možné – po dobrém, po zlém – ale není to nic platné!“. Z ničeho si nic nedělá, a tak už nevědí, jak by ho měli potrestat. Nepamatují se, že by rodiče v takovém případě někdy žádali o radu, jak mají dítě chválit., jak je mají odměňovat, jak je povzbuzovat a jak mu pomáhat (Matějček, 2007, s. 11).

A to je právě ten problém. Dobré věci, které dítě udělá mnohdy bereme jako samozřejmost, přitom za každou špatnou věc dítě káráme, poučujeme a vymýšlíme tresty, které by byly vhodné. Měli bysme se v první řadě zamyslet nad sebou, podívat se do minulosti a neopakovat ty stejné chyby, které nám tolik vadily u našich rodičů.

2.3. Rodina a prevence

Rodinná výchova je základem a má určující význam při formování osobnosti mladého člověka i pro jeho mravní vývoj a to již od jeho nejtělejšího dětství. Mladý člověk si má z rodinné výchovy především odnášet do života správný vztah a úctu k základním principům a hodnotám.

I v dnešní době rodina stále prokazuje silnou životaschopnost, efektivnost působení vnitřních mechanismů a regulativů. Provádí skrytou distribuci výhod ekonomické a morální podpory svých členů a tím je diferencovaným způsobem připravuje i pro mimorodinné a zejména profesionální role. Moderní rodina ve svém vnitřním životě aplikuje spíše demokratické principy než autoritativní, model postavený na paternalismu, který se považuje za typický pro historii tzv. západní civilizace.

Na druhé straně je nesporným faktem, že klasická rodina prošla ve svém vývoji řadou změn. Dodnes převažuje mínění, že nejpronikavější podněty ke změnám uvnitř rodiny i ke změnám v jejím postavení ve společnosti přinesla novodobá industrializace. V nedomyšlené společnosti ukazuje J. Keller na historickém materiálu, že proces změn, které podstatně ovlivnily význam rodiny a její postavení ve společnosti, je možné pozorovat již od přelomu 15. a 16. století, kdy formální organizace začaly vytěšňovat dosavadní stabilní, pevně organizované a výrazně hierarchizované soběstačné domácnosti. Některé původní rodinné funkce začaly být rodině odnímány, množily se názory, že se stává nahraditelnou a zčásti zbytečnou. Status připsaný díky rodině je potlačován statusem získaným profesionálním výkonem mimo rodinu a domácnost. A tak je spíše pravdou, že industrializace jen důsledně prohloubila tyto již dříve započaté projevy. Tradiční domácnost a s ní i rodina jako základ příbuzenské solidarity se neustálým oklešťováním začaly hroutit a rozpadat, objevily se příznaky tzv. krize rodiny.

Ztráta intimity, potlačování individuality a spontaneity ve prospěch byrokratických a formalizovaných mechanismů, profesionalizace činností i v rodině, ve které se realizuje stále více jen prostý, instrumentální a často neracionální konzum bez vlastního uspokojení, ukazují rodinu jako konfliktní jednotku, která často opouští své původní poslání a přestává plnit své původní cíle.

Krise rodiny bývá spojována také s destabilizací rodiny spojenou s rostoucí rozvodovostí. Plnění funkcí rodiny na bázi tzv. neúplných rodin je vesměs vnímána jako vážný sociální problém.

Sociálně patologické predispozice se vytvářejí především v desintegrovaných rodinách. Rozpad rodiny je způsoben v důsledku rozvodu, vězení některého z členů, vážné nemoci, úmrtí, dlouhodobého pracovního odloučení aj.

Typy rodin, které mohou mít negativní vliv na její členy, jsou:

- **rodina, která není ustavena právně** (složitě řešení problematiky nemanželských dětí),
- **rodina neúplná** (chybí jeden z rodičů, což však nemusí být podmínkou desintegrace, např. svobodná matka s dítětem)
- **rodina úplná** (pokud neplní svoje základní funkce)

Základní kriminogenní faktory v rodině:

- rozvrácená rodina,
- závislost rodičů na alkoholu nebo na jiných drogách, kriminalita členů rodiny,
- nepřiměřená výchova dítěte a mladistvého (přehnaná tvrdost, přehnaná shovívavost),
- lhostejnost rodičů k chování dítěte ve škole, k prospěchu, ke způsobu trávení volného času apod.,

- pobyt dítěte v dětském domově,
- preferování podnikatelských aktivit a angažovanost rodičů v zaměstnání před výchovou dětí.

Některé podmínky pozitivního působení rodiny:

- autorita rodičů (nezáleží např. na vzdělání, bohatství, sociálním postavení, ale především na celkové osobnosti rodiče),
- stanovení určitých výchovných principů a cílů,
- jednoznačné a konkrétní požadavky,
- shoda výchovného působení členů rodiny (především rodičů),
- vést jednotlivé jedince k celorodinnému životu (společné oslavy rodinných výročí aj.),
- výchovné působení stavět na kladných vlastnostech jedinců.

Každé dítě, má-li se z něj stát osobnost odolná, aby se mohla střetávat s nepřízní a konflikty světa dospělých, tak potřebuje poznat existenci slušných, lidských, rodinných vztahů.

Zdravá a správně fungující rodina je nejspolehlivější prevencí veškerého sociálně patologického jednání (Jilčík, Plšková, Zapletal, 2005, s. 9 – 11).

Myslím si, že základem nebo-li jednotkou prevence v rodině je komunikace. Pokud komunikace probíhá správně, je to velmi důležité předcházení negativním jevům.

Komunikace v rodině

Každý den obdržíme tisíce sdělení. Tento proces se děje nepřetržitě a neustále útočí na naši pozornost. Sdělení dostáváme, když si čteme noviny, díváme se na televizi, vidíme reklamu, slyšíme zvonění domovního zvonku, prohlížíme si cenovky ve výloze atd. Vedle těchto příkladů existují sdělení, při nichž je hlavním aktérem člověk (jako vysílač nebo příjemce).

Zaměříme se právě na tato interpersonální sdělení. Vezměte si následující příklad: pozdravy, úsměvy, podání ruky, styl oblékání, účes nebo i úšklebek či zívnutí. Všechna tato sdělení obsahují informaci, kterou je nutno v daném kontextu interpretovat. V rámci lidské zkušenosti je komunikace nesmírně důležitá činnost. Zvládnutí komunikačních dovedností na přijatelné úrovni může hrát v určitých situacích důležitější roli než tak zásadní osobnostní faktory, jako vysoká inteligence nebo pozitivní motivace.

Stejně jako každá sociální skupina i rodina poskytuje prostředí, v němž dochází ke komunikaci. Když se mezilidské vztahy rozvíjejí v přátelské atmosféře, stimulují uvolněnou a příjemnou komunikaci mezi jednotlivými členy. V prostředí, kde se nevyskytuje křik, hrozby a posměch, snadněji vzniká pocit štěstí a důvěry. Psychicky pozitivní klima povzbuzuje touhu ke sdílení novinek, názorů, zážitků či vtipů. V napjaté atmosféře, v níž existují špatné vztahy a pouze malá vzájemná důvěra, se komunikace stává obtížnou a bývá nabitá agresivitou nebo zlou vůlí.

Pozitivní rodinná komunikace

Rodinná komunikace nemá být omezena na příkazy, instrukce a novinky. I když každodenní domácí komunikace tento druh zpráv vyžaduje, jejich účinnost závisí na používaných slovních výrazech, činech a dokonce i na tónu hlasu.

Ideální komunikace zahrnuje opravdový dialog, který je zároveň upřímný i přátelský. Při tomto typu komunikace očekává mluvčí osoba, že se od naslouchajícího dočká patřičné odpovědi, tzn. že projeví pochopení a přístupnost.

S ohledem na výchovu dětí je nutné zkvalitnit komunikaci nejenom s nimi, ale také s partnerem, příbuznými a přáteli, neboť děti se učí nenápadným způsobem, který dospělí často ani nevnímají.

Komunikace v rodině by vždy měla být **přesvědčující – ne autoritativní**. Jakýkoli kontakt mezi rodinnými členy by měl probíhat v pozitivním, přátelském a vstřícném duchu. Hádky a neshody by v rodinné komunikaci neměly mít místo. Aby mohla pozitivní komunikace probíhat, je nutné kritiku, podezírání a osočování odložit stranou.

Zcela nezbytné je pro komunikaci **naslouchání**. To platí především v případech, kdy má druhá osoba odlišný názor. Sebeovládání, objektivita a spravedlivý úsudek musí převažovat nad arogancí a agresivitou.

Komunikace je....

- dialog
- otevřené sdělení
- rada
- povzbuzení
- zajímavá informace
- sdílení novinek

Komunikace se zlepšuje, probíhá-li v duchu laskavého humoru a s přátelskou gestikulací.

Komunikace není...

- monolog
- příkaz
- požadavek
- nátlak
- triviální informace
- udržování si odstupů

Komunikace se zhoršuje autoritativním, nepřátelským nebo břitkým tónem.

Deset překážek rodinné komunikace

- **Velké pracovní, společenské a s volným časem spojené závazky a rušný styl** moderního života vytvářejí trvalé tlaky na členy rodiny.
- **Povrchní vztahy s širší rodinou a sousedy**, které bývaly v minulosti pečlivě udržovány.
- **Rozdíly v temperamentu a individuální zvláštnosti**, které nejsou vždy chápány nebo akceptovány rodiči nebo dětmi.
- **Profesionální požadavky** a zbytečně velké zaujetí vlastními záležitostmi mají tendenci zeslabovat naši citovou angažovanost při jednání s druhými lidmi.
- **Vtipy, kritika a hanlivé komentáře** na účet dětí – obzvláště vyslovené v přítomnosti druhých – ničí dětskou svobodu vyjadřování.
- **Předsudky** vůči některému členu rodiny mohou vést k tomu, že jej soudíme, aniž bychom mu naslouchali.
- **Snaha o rychlá rozhodnutí**, která nám zabraňují v trpělivém a uvážlivém hledání nejlepšího řešení.
- **Nadměrná důležitost přisuzovaná vlastní osobě** v protikladu k altruismu a službě druhým.

- **Neochota měnit své postoje**, která ztěžuje uzavírání kompromisů.
- **Nepřiměřené paternalistické nebo diktátorské postoje** jednoho člena rodiny vůči druhému.

Rodinná konverzace vyžaduje neustálou **trpělivost** a **takt**, stejně jako vědomé rozhodnutí vyhnout se úzkosti, depresi a stresu. Oživování negativních vzpomínek nebo předvídání budoucích výsledků dogmatickým způsobem rodinnému dialogu v žádném případě neprospívá.

V rámci rodinného dialogu se podle okolností nebo příležitostí odehrávají různé druhy komunikace:

- **Investigativní konverzace** – se obecně používá u malých dětí. Jejím cílem je podrobně zjistit požadované informace. Někdy může znamenat zvědavost nebo podezření.
- **Analytická konverzace** – používá se u starších dětí. Komunikující se snaží pomocí vhodných otázek dobrat podstaty sdělení.
- **Přátelská konverzace** – přenáší lásku, spřízněnost a porozumění.

(Posse, Melgosa, 2003, s. 18 – 23)

Primární prevence by měla probíhat v rodině (vytvořit atmosféru důvěry, věnovat se dětem, hovořit s nimi, předcházet nudě, učit překonávat špatnou náladu, znát jejich kamarády ve škole) a ve škole (organizace volného času, prevence jako součást výuky).

Prevence:

1. Poskytnout dětem dostatek lásky.
2. Sdílet s nimi radosti a úspěchy, ale i problémy.
3. Nutnost komunikace a vzájemné důvěry.
4. Respektovat dítě.
5. Informovat dítě o drogách.
6. Předcházet nudě.
7. Posílit vazbu na rodinu..
8. Posilovat u dítěte zdravé sebevědomí.

Dominantní preventivní institucí je rodina. Primární prevence si klade za cíl dát dětem a dospívajícím možnost k vhodnému využití volného času.

Rodičovská láska je láskou oběravou. Je to nevyhnutelné vzhledem k tomu, že je pro dítě nezbytná a že má pro dítě plnit mnoho funkcí. Neměli bychom to rodičům ještě ztěžovat ideálními požadavky, které nikdo nemůže splnit. Co by měli být rodiče schopni dát svému dítěti, to lze přibližně shrnout v následujících bodech: pocit bezpečí a důvěry, což je vedle emocionální pozornosti a náklonosti asi to nejdůležitější (Riemann, 2009, 32).

Lidské dítě se rodí do života poměrně chudě vybaveno vrozenými vzorci chování, o to více je vrozeně schopno adaptovat se na podmínky, v nichž po narození žije a učit se všemu, co pro svůj život potřebuje. Přirozenou primární skupinou je rodina a to, čemu se dítě naučí, je v podstatě určováno působením rodiny. Rodina uspokojuje biologické potřeby dítěte, poskytuje uspokojení základních psychických potřeb, především potřebu bezpečí a trvalého citového vztahu. Rodina poskytuje základní vzorce chování, působí na vytváření představy dítěte o sobě samém – na jeho sebepojetí a sebehodnocení. Procesem, v němž toto základní působení rodiny probíhá, je **socializace** dítěte. (Mühlpachr, 2003, s. 72)

„Je dobré, když děti dědí a učí se vše pozitivní od svých rodičů, a lepší je, když vše přejaté ještě zdokonalí.“

Miguel de Cervantes

U většiny lidí má největší vliv na jejich vývoj rodina. Její působení zasahuje totiž dětství a dospívání, dvě nejtvrnější období života. Naneštěstí existují i disfunkční rodiny, jejichž vliv bývá vyloženě negativní. Častěji však rodina hraje ve vývoji člověka pozitivní roli.

Principy rodinných vztahů

Rodina může přinést svým členům pocit velkého štěstí, ale i bezbřehého zoufalství. Pro mnohé děti i dospělé platí, že nejlepší fyzická, mentální, společenská, morální i emocionální podpora přichází z rodiny. Jiní lidé však nacházejí v horšících se rodinných vztazích pouze utrpení a pocity úzkosti.

Není pochyb o tom, že mladí i starší, šťastní či méně šťastní lidé by rádi vytvářeli zdravé vztahy, které by z jejich rodiny učinily centrum pozitivních vlivů.

Principy, které mohou napomoci ve výchově potomků:

- **Rodina tvoří systém základního emocionálního zázemí.** Dítě i dospělý nachází v rodině zázemí, které slouží jako oáza uprostřed každodenních činností. Tento osobní úsudek se projevuje v myšlenkách nebo prohlášeních typu: „Doma mě mají rádi, přijímají mne a nevysmívají se mi. Doma si můžu oddechnout, cítím pochopení a můžu si užívat života.“ Když rodina funguje dobře, rodinný život podporuje mentální zdraví.
- **Pozitivní a trvalé rodinné vztahy neexistují samy od sebe.** Manželský svazek je nutné stále posilovat a pěstovat. Romantika, partnerská péče, projevy lásky, nečekané dárky apod. by neměly být svatebním dnem zapomenuty. Nadšení z dětí a z jejich výsledků a aktivní snaha jim pomoci při řešení problémů by měly přetrvávat i po uplynutí prvních fází života.

- **Účinná komunikace je jedním ze základních pravidel rodinného úspěchu.** Rodiny, jejichž členové spolu dokáží komunikovat na všech úrovních, upevňují psychická a emocionální spojení, která je sjednocují. Sdělování pocitů, psychických stavů, očekávání a tužeb není jednoduché, lze je však natrénovat a **pozitivní atmosféra rodiny** je velkým pomocníkem.
- **První roky jsou zásadní v mnoha ohledech vývoje dítěte.** Mnohé zvyky na celý život se vytvářejí v předškolní nebo školní vývojové fázi. Velmi důležité oblasti, jako např. vytváření charakteru, mnohých osobnostních rysů i základních kamenů inteligence, mají původ v prvních osmi až deseti letech lidského života.
- **Úspěšná rodina je vybudována díky značnému úsilí a obětavosti.** Manželské páry v současnosti tráví v zaměstnání stále více a více pracovních hodin, aby zajistily rodině solidnější ekonomickou základnu. V tomto ohledu je však nutno hledat rovnováhu, jež by umožnila rodičům věnovat rodině **hodnotný čas**. Někteří rodiče se velmi chybně domnívají, že když se věnují svým dětem, v podstatě plýtvají časem. Nic není vzdálenějšího pravdě. Každý okamžik, který rodina tráví společně, je krátkodobou i dlouhodobou investicí do budoucnosti.
- **Znalost vývojových fází pomáhá rodičům získat účinnější výchovný postoj.** S touto znalostí mohou rodiče předem odhadnout budoucí potřeby svých dětí a ujistit se, že projevované chování je pro danou fázi přiměřené.
- **Vedení ke kázni a sebeovládání patří k základním pilířům výchovy dětí.** Jsou nezbytné pro harmonický vývoj dětské osobnosti. Vždy by měly reflektovat obecnou charakteristiku daného věku a konkrétního dítěte.
- **Rodina vytváří nejlepší prostředí pro sexuální výchovu.** Uvolněná rodinná atmosféra, v níž se o nejrůznějších aspektech sexuality dá hovořit přirozeně, je ideálním prostředím pro výchovu dětí. U dětí, jež se dozvědí o biologických, duševních a morálních hlediscích sexuality od rodičů, je menší pravděpodobnost, že je zasáhnou předsudky a tabu, která jinak sexualitu obklopují.

- **Rodina silně ovlivňuje intelektuální schopnosti a školní výsledky dítěte.** Rodiče a starší sourozenci mohou mladší děti pozitivně ovlivňovat. V poklidném domácím prostředí, kde jsou volně přístupné knihy a výchovné materiály a kde převažuje pozitivní mentální atmosféra, mohou být dokonce i pro velmi malé dítě přínosem faktory, které vytvářejí základnu intelektuálního a školního úspěchu.
- **Rodina je klíčovým faktorem zdravého vývoje sebeúcty.** Základy zdravé sebeúcty jsou položeny již v předškolních letech v rodině.
- **Sdílené duchovní hodnoty sjednocují rodinu a poskytují obohacující vliv.** V rodinách, které zachovávají rozumný systém duchovních hodnot, existuje menší pravděpodobnost vzniku vztahových problémů než u rodin, které se nikdy nezastaví, aby přemítaly o smyslu a nasměrování svého života. Právě spiritualita představuje dobrý krok na cestě k vzájemné harmonii a pochopení uvnitř každého lidského společenství, rodinu nevyjímaje.

Důraz na pozitivní hodnoty se stává **zdrojem štěstí a mentálního zdraví**. Chápání rodiny jako základní buňky celé společnosti stojí za veškeré vynaložené úsilí. Když pečujeme o zachování rodiny, poskytujeme psychickou oporu jejím členům a přispíváme k větší vyváženosti, spravedlnosti a lidskosti naší společnosti (Posse, Melgosa, 2003, s. 15 – 18).

„Děti jsou hosté, kteří se ptají na cestu,“ říká se v jednom pakistánském přísloví. (Prekop, 2001, s. 11)

Já si toto přísloví vykládám tak, že je hlavně na rodičích jakou jim tu cestu ukáží, nabídnou. Pokud vyberou tu správnou, pak je to nejdůležitější prevence proti negativním vlivům společnosti. Děti potřebují na cestu jasná měřítká, znát důležité hodnoty a tradice a umět se v životě samostatně rozhodovat.

2.4. Dílčí závěr

V této kapitole jsem se zabývala úlohou a funkcí rodiny. Definovala jsem základní funkce rodiny, poté jsem se vymezila výchovu a její vliv na jedince a nakonec jsem se snažila ukázat jak velký význam má rodina v oblasti prevence.

Vztah rodičů a dětí je velice důležitý. Zkušenosti raného dětství se v dětské duši usazují jako první vjemy a představy světa a lidí. Pokud rodina plní základní funkce je to nejlepší základ pro budoucí život dítěte.

3. Podoba rodiny se mění

Tak jako byla rodina kotvou jistoty pro obyčejného člověka, byla i pro badatele při reflexi společenského vývoje stálým prvkem analytického systému. O rodině si mohl být sociální teoretik dlouho jist, že se ve svých funkcích i základní struktuře ve svém dnešním stavu neliší významně od toho, jak vypadala na počátku naší civilizace. A že může s rozumnou mírou jistoty předpokládat principiálně stejné fungování a strukturu rodiny třeba i po dalším století dynamického vývoje moderních společností. Povaha moci, povaha osídlení, povaha nerovnosti, povaha práce – to všechno a ještě mnohé další procházelo revolučními změnami a dalo se očekávat, že se bude měnit i dále. Ale tatínek, maminka a děti? Jevilo se, že rodina působí a bude dál působit jako nenápadný, ale velmi významný stabilizující moment, který zaručuje společnosti koherenci a staví hráz anomii v proudu radikálních změn. (Možný, 2002, s. 13 – 14).

3.1. Charakteristika současné rodiny

Krize rodiny, stoupající rozvodovost, domácí násilí, rozpad tradičních rodinných hodnot, týrané ženy, zneužívané a zanedbávané děti...

Kdo z nás se s podobnými pojmy někdy nesetkal? Přitom všechno je možná spíše jen jakýsi optický klam.

Opravdu jen těžko můžeme očekávat, že by se u soudu objevila dvojice, která jde pouze oznámit, že se nechce, nikdy se nechtěla a nikdy se nebude chtít rozvádět. Navíc není ani příliš běžné, že by se na oddělení sociálně právní ochrany dětí přicházeli „udat“ vzorní rodiče.

Také v manželských poradnách je poměrně vzácným jevem, když se objeví klient, který již při první návštěvě prohlásí, že šel jen tak kolem a zastavil se, aby nám sdělil, že vlastně nic nepotřebuje, je v manželství spokojený a doma vše klape.

Na druhou stranu pomyslných vah můžeme položit jen pár čísel. Tři čtvrtiny dětí na konci povinné školní docházky dospívají v původní rodině s oběma vlastními rodiči, okolo 80 % lidí na prahu důchodového věku žije stále ve svém prvním manželství (údaje z šetření, která ve spolupráci se Střediskem empirických výzkumů realizovala v letech 1993 až 1996 na reprezentativním vzorku populace Nadace pro rodinu HESTIA). Tato data sama o sobě pochopitelně nevyprávějí nic o rodinné atmosféře. Přesto však v citovaných výzkumech převážná většina dotázaných vyjadřovala spokojenost se svou rodinnou situací a považovala ji za jednu z dominantních životních hodnot. Je tedy krize rodiny pouhým mýtem? Nutno přiznat, že nikoli – minimálně od poloviny minulého století. Pokud ji budeme spojovat především s mírou rozvodovosti, pak za kritické je možno považovat období zhruba posledních čtyřiceti let. Rodina je vystavena řadě zátěží, jejichž vlivy se navzájem sčítají a potencují. V souvislosti s demografickými změnami i s vyšší vzdělaností žen (od roku 1970 je u nás více středoškolaček než středoškoláků) se rozpadá tradiční patriarchální model rodiny. Muž přichází o své dříve výsadní postavení, vzdělanější žena se chce pochopitelně uplatnit i ve své profesi. Nejedna žena přestává manželce imponovat, v některých rodinách dochází i ke značným posunům v podílu partnerů na zabezpečování běžného rodinného provozu. Přitom nás však stále ještě ovlivňují tradiční představy o rozdělení mužských a ženských rolí. V souvislosti s extrémně nízkým průměrným věkem vstupu do manželství (zvláště v 70. a 80. letech) docházelo k obtížně slučitelné kumulaci životních startů – pracovních, rodinných i rodičovských. V době, kdy je manželům okolo čtyřicítky, začíná manželství zároveň postrádat jednu ze svých základních funkcí. Děti dospívají, jejich rodiče – statisticky vzato – čeká ještě více než 30 let života.

Pro mnohé je pak docela lákavá představa, že by si mohli celý ten cyklus ještě jednou zopakovat. Pochopitelně s jiným partnerem. Aby všem úskalím nebyl konec, máme ještě jeden primát.

V inkriminovaném období jsme byli zemí s téměř nejnižším procentem trvale svobodných mužů a žen na světě. Pouze 5,4 % mužů se v té době neoženilo a 3,7 % žen neprovdalo. Masivní formální i neformální tlaky na uzavírání manželství (včetně ekonomických) vedly k tomu, že manželství uzavírali i jedinci, jejichž životní styl byl s takovou formou soužití téměř neslučitelný.

V posledních letech došlo nesporně k některým pozitivním změnám. Výrazně stoupá průměrný věk snoubenců, odpadly formální tlaky na uzavírání manželství, klesá potratovost, zároveň ovšem i počet dětí v rodinách. Na druhou stranu se však objevují některé nové jevy. Rychle přibývá i neformálních vztahů, soužití bez sňatku. Ty bývají labilnější než tradiční formy soužití. Chybí jim totiž takzvaná rozvodová bariéra. Takový vztah se pak může rozpadnout i ze zcela malicherných příčin, ukvapeně a v afektu. Zároveň se značně zredukoval čas, který rodiny tráví pospolu – za posledních dvacet let v průměru téměř o 12 hodin týdně. Nepochybnou zátěž pro rodinu představuje i podnikání na straně jedné a hrozba ztráty zaměstnání či nezaměstnanost na straně druhé. Prohlubují se ekonomické rozdíly nejen mezi rodinami navzájem, ale dokonce i uvnitř jednotlivých rodin (v souvislosti s restitucemi, podnikáním).

Česká rodina je v posledních několika desetiletích vystavena značným zátěžím. (Šmolka, Mach, 2008, s. 12 – 14)

3.2. Věkový rozdíl mezi partnery

Dle údajů Českého statistického úřadu průměrný věk nevěst dříve existující Československé socialistické republiky býval pod hranicí 21 let, což bylo spolu s Bulharskem a tehdejší NDR nejnižší v Evropě. Snoubenci byli o něco starší – v průměru při prvním sňatku triadvacetiletí. V roce 2005 je vše jinak, „tradičně evropský“ styl se vrací. Nejvyšší intenzitu sňatečnosti dosahují u nás muži těsně před dosažením 30. roku věku a ženy ve věku mezi 26 a 27 lety. Průměrný věk při prvním sňatku byl v roce 2005 u mužů mezi třicítkou a jednatřicítkou, u žen 28 let.

Ve 25 letech, což byla nedávno hranice již na pováženou, je dnes vdaná pouhá čtvrtina žen. Den sňatku je tedy spíše oproti minulosti odkládán. Stejně zřejmě zůstávají rozdíly v psychické vyspělosti mužů a žen v adolescenci. Psychologové se shodují v odhadu, že ve stejně staré dvojici ve věkovém pásmu 15 – 20 let je dívka o 2 – 3 roky „psychicky starší“, to znamená sociálně a partnersky zralejší než muž.

Statistika se jasně vyjadřuje i k věkovému rozdílu mezi partnery. Své ano říkají dvojice, v nichž je v takřka sedmi případech z deseti muž starší, a to v průměru o pět a půl roku. Za posledních 15 let se stále ještě jasné „muž má být starší než žena“ stává přece jen méně výrazným. V roce 1992 bylo sňatků se starším mužem tři čtvrtiny. V roce 2004 jen 69 %. Nejčastější věkový rozdíl vůbec je jeden rok ve prospěch mužů. O více než 20 let je jeden ze snoubenců, obvykle muž, starší v 1,2 % sňatků. V roce 2004 uzavřelo sňatek 51 400 párů. Na otázku „Jaký by měl být věkový rozdíl mezi partnery?“ je velice těžké odpovědět. Podle mě ideální věkový rozdíl neexistuje. Vždy záleží na partnerech, jak dlouho se znají, jak moc se milují a jak si dokáží vyhovět.

Někdy je ovšem rozdíl velmi výrazný. Máme na mysli věkový rozdíl 40 let a více. Takový věkový rozdíl se objevuje jak tam, kde je starší muž, tak i tam, kde je starší žena, i když takto výrazně starších nevěst je mnohem méně. Počet rozvodů, v nichž je výrazně starší muž, je zhruba čtyřnásobný oproti počtu těch, kde je výrazně starší žena. O stabilitě té či oné varianty to ovšem mnoho neříká – jak již bylo uvedeno, sňatků s výrazně starším mužem je mnohem víc.

Věková hranice vhodná pro vstup do manželství

Problém řeší moudrosloví v příslovích: „Když nevěsta se rodí, ženichu na koně sedej.“ Chlapci se začínali učit jezdit na koni kolem 11. roku věku. V modernější, psychologické podobě se otázkou zřejmě jako první zabýval ve své populární knize o manželství Emil Žalman. Na základě rozboru klientely předchůdkyně brněnské manželské a rodinné poradny, zdravotnické instituce podobného zaměření, dospěl k závěru, že: „...neproblémový rozsah věkového rozdílu je rozpětí, kdy muž je o 10 až 12 let starší a na druhé straně je žena starší maximálně o 2 roky.“ Údaj je s drobnými modifikacemi (týkajícími se spíše věku ženy) uváděn často dodnes. Pro srovnání Ivo Plaňava (Manželství a rodiny Brno, Doplněk 2000) uvádí jako jeden z faktorů, který zvyšuje adaptační potíže v manželství a komplikuje manželství, věkový rozdíl vyšší 15 let.

Riziko se zvyšuje, je-li „v den svatby ženichovi méně než 20 let nebo nevěstě méně než 18 let.“ Dále pak, pokud jeden nebo druhý uzavírají první sňatek ve věku 35 let a více. Statistická jasná data doplňuje rizikovost sňatku, „jemuž předcházela známost, která trvala méně než půl roku“.

Základní námitkou proti každé představě o věkových hranicích vymezujících vhodnost vstupu do manželství je všemřes fakt, že nepřihlížejí k typu osobnosti. Kritici poukazují na to, že „každý je tak stár, jak se cítí“. Někomu vyhovuje spíše usedlejší způsob života, a tudíž se snadno přizpůsobí starším. Jiný naopak má sklon zůstat věčně mlád..., a tak mu jeho vrstevníci mohou v určitém věku připadat již trapně usedlí. Starší muž má samozřejmě možnost imponovat své výrazně mladší ženě a naopak i starší žena může zaujmout o hodně mladšího muže. V obou případech ale musí jít o výrazné osobnosti a kompatibilní pár.

Obecně platí, že co do schopnosti přizpůsobovat se výraznějšímu věkovému rozdílu jsou ženy pružnější a adaptabilnější než muži. Snadněji se přizpůsobí věkově výrazně odlišnému partnerovi, než to dokáží pánové v případě partnerky. (Novák, 2007, s. 23 – 27)

3.3. Úloha prarodičů

Dětství je doba, kdy je lidská pozvolna se formující osobnost nejvíce ovlivněna. Zprvu na nás nejvíce působí rodiče, velmi brzy se k nim však přidávají i členové širší rodiny, zejména prarodiče. A právě role prarodičů bývá mnohdy opomíjena. Přitom prarodiče a vnoučata se ovlivňují navzájem, obě strany něco získávají a na druhé straně musí do vzájemného vztahu i něco vložit.

Vliv prarodičů na dítě vzrůstá i ve chvíli, kdy má dítě problémy a pocit, že rodiče mu nevěnují pozornost. Díky vnoučatům nabývají prarodiče pocitu, že mohou ostatním stále pomáhat, že jsou na světě užiteční. To je velmi důležité, neboť mnoho prarodičů se velmi těžce vyrovnává s tím, že jim ubývají fyzické síly, objevují se zdravotní obtíže a neslouží paměť. Vnoučata zase vědí, že se mají jít komu svěřit, že na ně mají prarodiče čas, což je velmi důležité. Vliv prarodičů v rodině je patrný, i ve chvíli, kdy v rodině žádní prarodiče nejsou, nebo se se svými potomky nestýkají. V takovýchto rodinách dětem mnohdy chybí tolik potřebné útočiště, kdy se nemají komu svěřit. Takovéto děti jsou pak nuceny hledat pochopení jinde. Prarodiče jsou pro vnoučata lidmi skutečně důležitými.

Při vymezování období prarodičovství je možné se přiklonit k názoru Strašíkové (2004) a za období prarodičovské považovat střední zralý věk a rané stáří. Samozřejmě mohou být i prarodiče extrémně mladí, ale i starší než bývá běžné.

Role babiček je výrazně ovlivněna tím, že vychází z role matek. Jde zkrátka o roli veskrze citlivou a chápající. Babička bývá často vnímána jako pečující, starostlivá a pracovitá. Márová (1985) konstatuje, že k roli babičky patří i činnosti směřující k udržování společného domova a vzájemného setkávání se. Dále role babiček obsahuje vyprávění vnoučatům. Nejedná se o leckaké povídání, nýbrž jde o předávání vzpomínek z dětství dalším generacím. Role dědečka je stejně důležitá jako role babičky. Dědečkové s vnoučaty často něco vyrábějí a opravují.

Do role babiček i dědečků patří schopnost poradit. Na prarodiče se mnohdy obrazejí vnoučata s prosbou o radu. Prarodiče mají více času si je vyslechnout a odpověď si promyslet, zvážit pro a proti. Je však důležité, aby přitom nezasahovali do kompetencí rodičů.

(Balogová, Žumárová, 2009, s. 81 – 84)

Většina odborníků se shoduje na tom, že prarodiče neodmyslitelně patří k dětství, a že vztah vnouče – prarodič je pro dítě zásadní, stejně tak jako pro prarodiče. Mluvíme-li o vztazích mezi prarodiči, vnoučaty a rodiči, je důležité si uvědomit, že tyto vztahy jsou vždy zasazeny do aktuální společenské situace.

Prarodičovství ovlivňuje naše životy, mnohdy více než si myslíme. V dětství jsme vnoučaty a s prarodiči si většinou hrajeme a prožíváme s nimi společné chvíle. Jak rosteme, pokud prarodiče ještě žijí, většinou jim pomáháme. Pak máme vlastní děti a po letech se dostáváme už ne do role vnoučat, ale do role prarodičů – máme vlastní vnoučata. A právě zde mohou zafungovat vzpomínky na to, co jsme v dětství prožili se svými prarodiči, co se nám líbilo a co naopak ne. Prostřednictvím vzpomínání na své prarodiče můžeme to dobré přenášet dál na svá vnoučata a špatného se vyvarovat. (Balogová, Žumárová, 2009, s.92)

Dnešní babičky a dědečci jsou dynamičtější, aktivnější a podstatně více cestují než jejich předchůdci.

Mohou-li se prarodiče spolupodílet na výchově dítěte, vytváří se příznivá situace pro všechny: prarodiče si připadají užiteční, rodiče jsou spokojenější a děti šťastnější. Vedle toho se děti, které milují a respektují své prarodiče, učí všeobecnému respektu ke starším. A to je v současné industriální společnosti, která má sklon starší spoluobčany ignorovat, jedna z důležitých hodnot.

Rozvedou-li se rodiče nebo žijí-li v odloučení, měli by dětem kontakt s prarodiči i nadále umožňovat. Rozvod se odehrává mezi rodiči – ne mezi vnoučaty a prarodiči. Aby se vztah mezi prarodiči, rodiči a dětmi rozvíjel přirozeně a šťastně, je zde pár rad:

Pro rodiče

- Nezlobte se, když se prarodiče snaží vyhovět většině přání dítěte. Dítě ví, jak rozlišovat mezi rodiči a prarodiči a obvykle nebude usilovat o narušení vašich hranic.
- Vytvořte limity jejich zodpovědnosti.
- Naslouchejte jejich názorům a radám a respektujte je.
- Projevujte uznání a považujte si jejich snah.
- Vytvořte před dětmi pozitivní obraz prarodičů a role, kterou v rodině hrají.

Pro prarodiče

- Respektujte normy dětí, i když se možná liší od vašich vlastních.
- Vnoučata by měla znát vaše limity, aby nebyla rozmazlovaná.
- Nekritizujte rodiče před dětmi.
- Předávejte jim své zkušenosti, hodnoty a lásku.

(Posse, Melgosa, 2003, s. 29)

3.4. Vliv a význam sourozenců

Není lepší jeviště sociálních poměrů a lepší hřiště pro trénování sociálního chování než ve skupině sourozenců. Zde se dítě naučí prosazovat a přizpůsobovat, smiřuje se s pořadím v rodině a přes různé chybičky snáší ostatní. Večer se ještě cítí uražené, že jeho starší bratr dělá chytrého, ale hned ráno je šťastné, že se ho bratr zastane, když si hrají. (Prekop, 2001, s. 41)

Sourozenectví umožňuje dětem rozvinout zcela specifickou interakci, aktivitující je výrazně jiným způsobem než je tomu u interakce s dospělými. Již osmiměsíční batole projevuje při pozorování jiného dítěte specifické vzrušení. Vynucuje si jeho reakce, vyhlíží je, když není v zorném poli, snaží se zasahovat do jeho činnosti. Vyspělejší dítě snadno propadá opojení ze společného „dovádění“ a nepláče ani při drobné kolizi, což jindy běžně dělá. Starší sourozenec dokáže projevit v jednání s mladším trpělivost, která mu jinak nebývá vlastní, zvyká si na nutnou opatrnost a ohleduplnost a je hrdý, že to vše dokáže, že si toho rodiče všímají a chválí jej. Vzniká tak už velmi záhy svérázné sourozenecké pouto, specifická mezilidsky vztahová osa, podél které se mohou rozvíjet hodnotné vlastnosti osobnosti.

Sourozenectví vytváří specifické možnosti pro formování partnerství a s ním úzce souvisejícího smyslu pro důvěrnost, pro „společné tajemství“. To má velký psychologický význam. Na bázi sourozenecké důvěrnosti se děti zbavují obav a úzkostí, které tají z různých důvodů před rodiči. To má sice svá rizika, ale v podmínkách dobré, harmonické rodiny je tato sféra soužití mezi sourozenci výrazně pozitivním faktorem socializace a kultivace osobnosti. Sourozenectví stýká i specifické podněty pro nápodobu a ztotožňování. A i když napodobování sourozenců může znamenat i problémy, je v zásadě značnou potenciální výchovnou hodnotou. Možnost napodobovat staršího sourozence je pro mladší děti často velice lákavé a touha vyrovnat se mu bývá v určitých situacích tažnou silou prvních projevů seberozvíjení, a to i tam, kde snahy rodičů nejsou účinné.

Sourozenectví sebou nese i rozmíšky, konflikty, vzájemné negativní afekty (vztek, závist, žárlivost, agresie). Vhodnými korektivními zásahy rodičů je ale v dětech navozována i potřeba a dovednost tyto afekty ovládat, usměrňovat. Sourozenci se tak mezi sebou učí trpělivosti, shovívavosti, velkorysosti, přivykají, že je možné a nutné domlouvat se, hledat kompromisy, vytyčovat pravidla kterými lze konfliktům předcházet.

Sourozenci si navzájem účinně zprostředkovávají přirozený vstup do světa kolem nich. Skrze kamarády a jejich rodiny si pomáhají překonávat uzavřenost do rodinného okruhu, vytváří si společně své vlastní vztahy a známosti, pronikají skrze ně k novým podnětům.

Počet dětí v rodině

Důležité jsou i poznatky týkající se počtu dětí v rodině. V našich společenských poměrech vznikají pro průměrnou rodinu zpravidla specifické problémy, překročí-li počet dětí určitou hranici. Vedle znatelných problémů ekonomických, narůstá i nebezpečí nepříznivých ukazatelů psychického vývoje a školní úspěšnosti. A to zpravidla výrazněji u jedinců později narozených. (Tedy případný pokles bývá u čtvrtého větší než u třetího, u pátého větší než u čtvrtého). To má dvě hlavní příčiny:

- přesáhne-li počet dětí v rodině například tři, rodiče už mnohdy nemají dostatek kapacit se jim plně věnovat. Jejich péči při tom absorbují hlavně děti starší. Ve vztahu k nim se už také ustálily určité formy interakce, které přetrvávají. Přeorientovat plně pozornost na mladší je čím dále obtížnější.
- Mladší děti v početných rodinách jsou častěji přenechávány péči starších sourozenců. V rodině se vytváří cosi jako dětské společenství, které je tím častěji odkázáno samo na sebe, čím je dětí více.

Jedináčkovství

Pozitivní socializační účinky sourozenectví nám z jiného úhlu názorně přiblíží typické charakteristiky mnohých dětí, které vyrůstají trvale, anebo delší období svého života bez sourozenců. Poměrně často se u nich setkáváme s některými zvláštnostmi, projevujícími se ve vlastnostech osobnosti i v chování. Jde o tzv. **příznaky jedináčkovství**. Je pro ně typické, že dítě se příliš cítí být středem dění a trpí, když jím není. Takové dítě se hůře orientuje v dětské společnosti, připadá si nejisté, když se nemůže obracet k dospělým. Lidem mimo rodinu se jeví jako „přemoudřelé“, afektované, dělají ze sebe „jakoby dospělého. Těmito projevy se stává směšným či „protivným“, je podezíráno z vyvyšování se. Toto vše ztěžuje jeho situaci a dále prohlubuje určitý druh jeho izolace a výlučnosti

Mnozí jedináčkové připadají svým rodičům a příbuzným, kteří nemají patřičný kritický odstup, jako mimořádné nadání. Je to pochopitelný důsledek jejich trvalé orientace na svět a problémy dospělých.

Pochopitelně, že dítě vyrůstající bez sourozenců, není uvedenými jedináčkovskými příznaky postiženo nutně a vždy. Rodičům se často daří překlenout hrozící úskalí jeho vhodným zapojováním do vztahů s dětmi příbuzných a známých, do dětských organizací a klubů, jakož i vědomým eliminováním těch svých vlastních projevů, které jsou pro vznik příznaků jedináčkovství živnou půdou. Také škola a učitel zde mohou sehrát významnou roli a vytvářením podmínek pro integraci dítěte do kolektivu třídy. (Helus, 2001, s.138 - 141)

Proč se lidé rozhodují, že budou mít jen jedno dítě?

Na tuto otázku dává jedna česká sociologická studie devět možností odpovědi:

- Ve světě, kde jsou rodiče napojeni na trh práce, je jedno dítě skloubením požadavků světa práce a citového světa sdílení.
- Neomezí to obvyklé a preferované aktivity.

- Snaha zajistit v soutěživém světě dítěti výhody.
- Jedno dítě je kompromisem v případě, že manželé mají rozdílný názor na počet dětí.
- Svobodné ženy, které se nechtějí vdávat, tak uspokojí své „mateřské touhy“.
- Rodiče odkládají početí tak dlouho, že se jim z důvodu věku podaří počít jen jedno dítě.
- V situaci po rozvodu se žena už pro další dítě nerozhodne.
- Partneři odkládají početí druhého dítěte tak dlouho, až jsou na to staří.
- Špatné zkušenosti s těhotenstvím nebo výchovou.

(Jandourek, 2008, s.189)

Vliv pořadí narození

Cenná jsou i zjištění, týkající se pořadí narození dítěte mezi sourozenci – tzv. sourozenecké konstelace. Zvláštní pozornost je zpravidla věnována pozicím prvorozence, druhorozence a nejmladšího. S každou z těchto pořadových pozic se často pojí určitá konstelace vztahů, postojů a interakcí mezi dotyčným dítětem, rodiči a sourozenci, mající typické socializační důsledky.

K pochopení problémů, spojených s pořadovou pozicí prvorozenců a druhorozenců napomohl podnětný výzkum S. Schachtera (1959). Vysokoškolští studenti byli vyzváni, aby se dobrovolně hlásili k zajímavému psychologickému pokusu. Přihlásilo se několik desítek zájemců, kteří byli ve větších skupinách shromážděni ve velké, bohatě členěné místnosti. V průběhu bližšího seznamování s obsahem výzkumu jim experimentátor řekl, že pokus se týká sledování vlivu jisté chemické látky na chování a že injekce, kterou jim bude látka vpravena do těla, je bohužel velmi bolestivá. Poté byly pokusné osoby ponechány nějakou dobu o samotě s tím, že experimentátor si připraví vše potřebné.

V následující fázi pokusu nebyly žádné injekce aplikovány, poněvadž skutečný účel pokusu byl zcela jiný: Navodit v experimentálních osobách pocit ohrožení a sledovat, jak se lidé v takovéto situaci chovají. Ukázalo se, že většina zkoumaných osob reagovala tendencí k některému ze dvou následujících, protikladných způsobů chování. Jedna část tíhla k shlukování se do malých či větších skupin; jejich účastníci se navzájem utěšovali, povzbuzovali, snažili se společně situaci pochopit, nebo naopak společně vyjadřovali nespokojenost a protest. Situace ohrožení tedy navozovala potřebu sdružování, nebo-li afiliace. Druhou část tvořili jedinci, v nichž totéž ohrožení navodilo spíše potřebu sociální izolace: Vyhledávali samotu, na pokus druhých osob kontaktovat se s nimi reagovali odmítavě či podrážděně.

Jsou tyto odlišnosti v reagování lidí na vyjímečnou situaci vrozené, nebo jsou výsledkem odlišností v jejich dosavadních zkušenostech, ve výchově a socializaci? Cestu ke správné odpovědi otevřelo zjištění, že mezi těmi, kdo se sdružují (reagují) afiliací je relativně mnoho prvoroženců. Rozhodně více než by odpovídalo náhodě. A ve skupině druhé, tedy mezi těmi co reagovali izolací, bylo relativně mnoho druhoroženců – opět více než odpovídá náhodě.

Výklad tohoto zajímavého nálezu, potvrzený i dalšími výzkumy, je následující: Narození prvního dítěte je pro rodinu zcela výjimečnou událostí. Vše je na něm poutavé, nové, líbezné; rodiče čekají na každý jeho projev, aby se jím potěšili – nemohou se nasytit radosti z pečování o ně. Vyhledávají příležitost mít s dítětem stále nové a zajímavé kontakty. Chybí-li dítěti něco, vyvolává to v nich pocity maximální účasti a pohotovost pomoci mu. V dítěti se tak upevňuje určitá bazální zkušenost, která orientuje jeho vztah vůči druhým lidem i jeho pohled na sebe sama a okolí.

Druhé dítě se často ocitá v jiné výchozí situaci. Rodiče jsou již poučení, že nadměrná pozornost věnovaná prvoroženci je pro ně do budoucna zátěžová. Zcela vědomě či mimoděk, pod tlakem zkušenosti i nových okolností, jsou rozhodnutí postupovat nadále jinak, poučeněji; nehodlají už navozovat mezi sebou a druhým dítětem tak silnou vzájemnou vázanost. Utvrzují se například, že když usíná a pláče, nebudou už k němu spěchat, aby u něho seděli, ale spíše je ponechají, aby si zvyklo usnout samo.

Pokud jde o prvorozence, mohou nastat i jiná charakteristická ovlivnění, než bylo to, na které upozornil Schachterův výzkum. Může např. dojít k tzv. sesazení z dominantní pozice. Podstatou zde je, že narození druhého dítěte a návazná soustředěnost rodičů na ně může navodit v prvorozeneci celou řadu bolestivě prožívaných zkušeností, jako např.: „Už to není tak hezké jako bývalo; už mne nemají tak rádi, už si mne tolik nevšímají; už jim na mně tolik nezáleží.“ Dítě, v němž jsou podobné zkušenosti navozeny velmi silně (např. v důsledku jeho celkově zvýšené senzitivity, nepozornosti rodičů) může podle okolností reagovat různě. Třeba depresí, nelibostí vůči sourozenci, projevující se případně i agresí. Časté jsou i snahy vydobýt si zpět ztracenou pozornost rodičů za každou cenu, vnucovat se do jejich zorného pole. Bývá doporučováno, aby se rodiče snažili využít přirozeného, spontánního zájmu prvorozence o malé dítě a poskytovali mu vhodné příležitosti občas „pomoci“ matce v péči o ně, „vyznamenat se“ v přístupu k němu jako starší, šikovný, pozorný. Matka, která se na starší dítě obrací s otázkou „Co myslíš, proč Petřík pláče? Nebolí ho něco? Dáme mu napít nebo ho necháme chvíli plakat?“, v něm navodí pocit solidarity jak se sebou, tak s mladším bratrem. Překlene nebezpečí kolize daleko účinněji, než když je nervózní, křičí na starší dítě, že to maličké ruší svým hlukem a zahání ho do vedlejšího pokoje, aby mohla být s druhorozenecem sama. (Helus, 2001, s. 141 – 143)

Jiné typy situací a zkušeností se zpravidla pojí s pořadovou pozicí nejmladšího dítěte v rodině. (Může ji zaujímat i druhorozenec, zejména pokud přišel na svět po větším časovém odstupu za dítětem prvním). Charakteristická bývá např. tendence, přistupovat k němu déle než to bylo obvyklé u starších sourozenců jako k dítěti, potřebujícímu pomoc, ochranu a podporu. Na této tendenci rodičů se mohou podílet i odrůstající sourozenci a kolem nejmladšího se pak vytváří celkové klima zvýšené pozornosti a něhy (je „mazánek“ celé rodiny). Může ale nastat i jiná varianta, kdy starší sourozenci se cítí v důsledku tohoto přístupu opomenutí, mají pocit, že jsou ošizeni; žárlí a rodičům i nejmladším vzniklou situaci vyčítají. Vzniká tak jedno z poměrně častých napětí, narušujících rodinné vztahy. (Helus, 2001, s. 143 – 144)

Asi od svého auta nebudete očekávat, že bude bez problémů jezdit, pokud mu nebudete dodávat benzin a pravidelnou kontrolu v servise. A přesto si mnozí myslí, že rodina je takový přístroj, který nepotřebuje ke svému běhu skoro nic. Omyl. Ví to zejména ti, kteří se pravidelně rodinných sešlostí účastní a mají k tomu co říct, jako např. jeden teenager. „Když se občas celá rodina sejde, je to super prevence proti tomu, aby v rodině vyrostlo nějaké napětí. Sedíme okolo stolu, povídáme si o svých problémech, aktivitách, zálibách, co koho štve a podobně.“ Jeho matka přidala: „Je to čas, kdy my všichni můžeme přemýšlet, co by bylo dobré a jak jeden druhého podpořit.“

Pár rad ze života

Sourozenci si potřebují své pocity o sobě navzájem přiznat.

Snažte se ubránit nutkání srovnávat (zaměřit se jen na tu situaci, která nás rozčiluje)

Děti nemusí být brány naprosto rovnocenně. Každé si však zaslouží cítit se jedinečně.

Nenechme nikoho, aby strkal dítě do nějaké role.

Děti, které mají problém, nemusíme vidět jako problémové.

Potřebují: přijetí toho, že někdy s něčím mají starosti

ocenění za jakýkoliv úspěch, i sebemenší

pomoc při snaze najít řešení

Ujistěte se, že každé z vašich dětí má několikrát za týden možnost s vámi strávit chvilku o samotě.

Pokud trávíte čas s jedním dítětem, nebavte se o druhém.

Neodpírejte svou pozornost a city k oblíbenému dítěti, abyste tím vykompenzovali pocity dítěte méně oblíbeného.

Neuzavírejte děti do rolí podle toho, jak se narodili (nejstarší, nejmladší, prostřední).

Dovolte každému dítěti, aby si vyzkoušelo privilegia a zodpovědnosti těch druhých.

Nechte, aby se každé dítě dozvědělo, co na něm jeho sourozenci mají a nemají rádi.

Příběh ze života

Jedna matka napsala o její první rodinné sešlosti: Chtěla jsem, aby to bylo zajímavé a zároveň legrační a tak jsem každému z dětí (šest a sedm let) napsala pozvánku:

Rodinná schůze

Místo konání: stůl v jídelně

Čas: pátek v 18:30

Oblečení: běžné

Jste srdečně zváni. Potřebujeme VÁS!

Reakce mých dvou dcer nebyla rozhodně lichotivá: „Cože? Jaká schůze? Nikam nejdu. A co s tím oblečením? To zase bude.“

Nadešel den D. Manžel navrhl, abychom se přesunuli do obývacího pokoje, kde je to pohodlnější. Mé první téma bylo, co dělat v případě požáru. Potom jsme se začali bavit o různých rodinných záležitostech: kdo půjde ráno před školou vyvenčit psa a jaký film si půjčíme na víkend. Následovala chvíle ticha, kterou protla dcera s šokujícím tvrzením: „Jsem strašně ráda, že jsem v téhle rodině. Je skvělá!“ A její sestra to zopakovala taky. Chtělo se mi brečet. Něco tak prostého jako rodinná sešlost a má to tak obrovský význam! A trvalo to 15 min! Ten večer jsme k sobě cítili zvláštní blízkost a propojení. (Faber, Mazlish, 2009, s. 174 – 175)

Vztah sourozenců je nikdy nekončící a stále plynoucí měnící se proces. V různých okamžicích života se sourozenci buď stmelí nebo rozejdou. I přesto, že jsme či budeme rodiče, tak nemůžeme 100 % zajistit, aby vztah mezi našimi dětmi byl milující a pevný na věky. Co je ale důležité, spolu s dovednostmi a naší vůlí můžeme odstranit různé překážky, které se do vztahu sourozencům staví, a tak jim ulehčit cestu dostat se k sobě blíž. Tato výzva je těžká, ale není nemožná. Musíme se vypořádat s vlastními pocity a emocemi, také s emocemi našich nejmenších a použít jejich zlost, hádky, zmatené pocity a rivalitu k upevnění jejich vztahu. Je třeba je použít a odměnit se nám to v podobě citlivých, uvědomělých a láskyplných bytostí.

Rodina je mechanismus, kde se v našich dovednostech můžeme školit. A stylem, jakým se chováme k našim dětem a učíme je chovat se slušně k sobě navzájem i ve chvílích boje, je jeden z nejcennějších darů, který jim můžeme dát. (Faber, Mazlish, 2009, s. 176)

Příběh ze života – ukázka jak by mělo chování rodiče vypadat

Někdy je velice těžké své děti nesrovnávat, zde je příběh, kde je ukázáno, jak se zachovat v napjatých rodinných situacích.

Je čas jít spát.

JÁ: „Dane! Natálko! Čas jít do postele. Pyžamo a zuby.“

(Dan poslechne)

NATÁLKA (fňuká) „Ne, já nechci.“

JÁ: „Je čas jít spinkat.“

NATÁLKA: „Já nepůjdu!“

JÁ: (mám strašnou chuť začít rvát: „Proč mě prostě nemůžeš poslechnout jako tvůj bratr“ Chvilí ale přemýšlím a jdu se pro jistotu uklidnit do Danova pokoje.) Natálka mě následuje a Dan už sedí na posteli připravený jít spát.

JÁ: (na Dana) „Už jsi připravený. Když jsem ti řekla, že je čas jít spát, šel jsi a oblékl sis pyžamo a umyl zoubky. Jsem moc ráda.“ (Všimněte si, prosím, ani zmínka o Natálce)

BONUS: Natálka vzápětí udělala to, co měla, bez řečí.

DALŠÍ BONUS: Dan (ze svého pokoje) „Zítřka mi nemusíš chystat věci. Už jsem si je připravil. Jsem rád, že ti můžu pomoci.“

JÁ: „Děkuju, Dane.“ (na Natálku) „Vidím, že už jsi připravená jít do postýlky.“ (Všimněte si, prosím, neřekla jsem „taky“.) Natálka je na sebe hrdá. (Faber, Mazlish, 2009, s.54)

3.5. Dílčí závěr

Můžeme tedy říci, že velký význam v životě dítěte mají také sourozenci a prarodiče. Dítě se ocitá v různých sociálních situacích, učí se stále nové a nové věci prostřednictvím každodenního kontaktu s nimi. Rodinu ovlivňuje také to, jaký věkový rozdíl je mezi jejich rodiči. Ač se to nezdá, má věkový rozdíl velký vliv na výchovu dítěte a na jeho postavení ve skupině.

4. Empirická část

4.1. Šetření – rozhovor důležitosti rodiny v životě jedince

Rodina je jednou z nejdůležitějších institucí v životě jedince. Pomáhá mu přizpůsobovat se okolnímu prostředí a co nejlépe se začlenit do společnosti.

Rozhodla jsem se uskutečnit šetření formou rozhovoru, jedinců různých věkových kategorií, a zjistit jejich názory a postoje na problematiku týkající se rodiny a výchovy.

Cílem mého šetření bylo dozvědět se, jaké názory mají lidé mladšího věku dnes a jaké měly názory v minulosti stejně staří lidé. Porovnat jejich názory a zjistit, jak moc se změnila doba, proč spolu lidé už netráví svůj volný čas, co je tím hlavním důvodem.

Položila jsem si důležité otázky:

Proč se věková hranice pro vstup do manželství a založení rodiny neustále posouvá?

Mají to dnešní mladé rodiny těžší v oblasti předcházení negativním vlivům než tomu bylo před lety?

Na praxi jsem byla v mateřské škole. Zjišťovala jsem z jakých rodin pochází děti, jak spolu doma komunikují. Většina dětí bohužel pochází z rodin, kde rodiče spolu nežijí, jsou rozvedení, rodiče jim umřely, nebo z rodin, kde dítě vychovává matka sama od začátku.

Většina dětí jsou jedináčci, nebo mají doma jednoho či dva sourozence. Více sourozenců je spíše výjimka.

Šetření jsem rozdělila do tří věkových kategorií, které na závěr porovnáám. Rozhovor jsem sestavila z deseti otázek, každá z otázek je zaměřena na trochu jinou oblast.

Věková kategorie 17 – 22 let

1. rozhovor

Osobní údaje: Pohlaví: žena

Věk: 17 let

Stav: zadaná

Otázka: V kolika letech se chcete vdávat?

Odpověď: Chtěla bych se vdávat tak kolem 27 let, ale bude záležet na okolnostech.

Otázka: Kolik chcete mít dětí?

Odpověď: Chci mít maximálně 2 děti. Chci, abych se jim mohla plně věnovat.

Otázka: Kdy chcete mít první dítě?

Odpověď: První dítě bych chtěla mít tak ve 30 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Pro mě věk ve vztahu není vůbec důležitý, ale rozdíl kolem 20 – 30 let, to už je velmi mnoho.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Umím si představit partnera tak o 10 let staršího, mladšího jen 5 let. Ideální věkový rozdíl je asi 3 – 4 roky.

Otázka: Jaký styl výchovy svých dětí chcete zvolit v budoucnu?

Odpověď: Rozhodně nechci děti rozmazlovat, chtěla bych z nich vychovat slušné lidi, to je podle mě nejdůležitější.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám 4 sourozence. Je to pro mě moc důležité, můžu se jim svěřit, jsou jako moji kamarádi. Jedináček bych být nechtěla, připadala bych si sama. Jsem zvyklá mít kolem sebe velkou rodinu.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, udržovat vztahy v rodině je hezké. Mělo by to tak být.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Ano, určitě má fungující rodina velký význam, dítě potřebuje mít oba rodiče a mít v nich ten správný vzor.

Otázka: Kolik volného času chcete trávit v budoucnu se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: S dětmi bych chtěla trávit dost času, záleželo by na okolnostech. Chodit na procházky, do divadla, sportovat. Ale určitě jim ponechám dost svobody pro jejich vlastní záliby.

2. rozhovor

Osobní údaje Pohlaví: žena

Věk: 18 let

Stav: svobodná

Otázka: V kolika letech se chcete vdávat?

Odpověď: Chtěla bych se vdávat kolem 26 let.

Otázka: Kolik chcete mít dětí?

Odpověď: Chtěla bych mít 2 – 3 děti.

Otázka: Kdy chcete mít první dítě?

Odpověď: První dítě bych chtěla mít tak kolem 29 let.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Nevadí mi to, ale mladšího partnera bych určitě nechtěla a extrémně staršího taky ne.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Umím si představit tak maximálně o 6 let staršího. Ideální věkový rozdíl je o 2 roky starší muž.

Otázka: Jaký styl výchovy svých dětí chcete zvolit v budoucnu?

Odpověď: Přísný, ale spravedlivý. Nikomu nenadržovat.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám jednoho sourozence. Starší sestru. Je to pro mě hodně důležité, jsme dobré kamarádky. U jedináčků velmi záleží na výchově rodičů.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, je to pro mě důležité. Scházíme se pravidelně a vždy mi to dodá energii.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Ano, rodina má velký vliv, ale záleží i na jiných okolnostech, na škole, kamarádech...

Otázka: Kolik volného času chcete trávit v budoucnu se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: S mými rodiči máme zvyky a tradice, které hodlám převést později do své vlastní rodiny.

3. rozhovor

Osobní údaje: Pohlaví: žena

Věk: 19 let

Stav: zadaná

Otázka: V kolika letech se chcete vdávat?

Odpověď: Chci se vdávat ve 30 letech.

Otázka: Kolik chcete mít dětí?

Odpověď: Chci mít 1 dítě.

Otázka: Kdy chcete mít první dítě?

Odpověď: První dítě bych chtěla tak ve 28 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Podle mě na věku nezáleží. Nevidím v tom problém.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Nerozhoduji se podle věku, ale tak o 5 let starší partner je ideál.

Otázka: Jaký styl výchovy svých dětí chcete zvolit v budoucnu?

Odpověď: Přiměřeně přísný, ale dítě se nesmí cítit jako by bylo ve vězení, potřebuje mít určité hranice a pravidla.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Ano, mám 3 sourozence, potřebuji mít kolem sebe někoho, komu se mohu svěřit a vdětství si s ním hrát.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, je to potřeba. Naplňuje to obě strany.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Určitě, má velký význam, co se pokazí na začátku se potom těžko napravuje.

Otázka: Kolik volného času chcete trávit v budoucnu se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Vyslechnout každého člověka je potřebné, natož své dítě. Dítě musí k rodičům cítit důvěru. Volný čas je důležitá součást v životě dětí a nesmí být promarněn.

4. rozhovor

Osobní údaje: Pohlaví: žena

Věk: 21 let

Stav: svobodná

Otázka: V kolika letech se chcete vdávat?

Odpověď: Chtěla bych se vdávat ve 28 letech, ale nechám to osudu.

Otázka: Kolik chcete mít dětí?

Odpověď: Chci mít 2 děti. Kluka a holku.

Otázka: Kdy chcete mít první dítě?

Odpověď: V 31 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Je to věc hlavně těch dvou, co spolu žijí a jestli jim to tak vyhovuje.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Umím si představit partnera maximálně o 10 let staršího, mladšího partnera bych nechtěla. Podle mě ideální věkový rozdíl neexistuje.

Otázka: Jaký styl výchovy svých dětí chcete zvolit v budoucnu?

Odpověď: Stejný styl výchovy, jako vchovali mí rodiče mě. Jasná pravidla, co mohu, co nemohu, pochopení, láska, ale také úcta a ohleduplnost k druhým.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Sourozence mám jednoho, velmi záleží na rodičích, jak dokáží svého jedináčka vychovat. Pro mě sourozenec znamená všechno.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Je to pro mě velmi důležité, veškeré příležitosti využívám a těším se na ně.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Rodina má určitě velký vliv na dítě, ale velmi záleží na okolnostech (genetických předpokladech, kamarádech)

Otázka: Kolik volného času chcete trávit v budoucnu se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: V budoucnu chci s dětmi trávit spoustu času a maximálně se jim věnovat. Mít nějaké své hry a tradice, výjimečné jen pro naši rodinu.

5. rozhovor

Osobní údaje: Pohlaví: žena

Věk: 22 let

Stav: vdaná

Otázka: V kolika letech jste se vdávala?

Odpověď: Vdávala jsem se v 21 letech a jsem moc šťastná. Chodili jsme s manželem 5 let.

Otázka: Kolik chcete mít dětí?

Odpověď: Chtěla bych mít 3 děti. Myslím si, že je to ideální.

Otázka: Kdy chcete mít první dítě?

Odpověď: První dítě bych si přála brzy, tak do 1 roku.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Velký věkový rozdíl mezi partnery jako je 30 let a výše je podle mě už velmi. Já bych takhle staršího či mladšího partnera mít nemohla. Ale když se ti dva opravdu milují a rozumí si nemám nic proti. Ale pokud mají děti, tak to může být pro děti velice těžké. Spolužáci se smějí, říkají, že tatínek vypadá jako dědeček apod.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Umím si představit partnera maximálně o 10 let staršího a tak o 2 roky mladšího partnera. Nejlepší věkový rozdíl tak 5 – 6 let. Lepší je, když je muž starší. Muži dospívají a dozrávají později než ženy.

Otázka: Jaký styl výchovy svých dětí chcete zvolit v budoucnu?

Odpověď: Chtěla bych, aby z nás rodičů, měly děti respekt, ale určitě se nás nesmí bát. Láskyplná výchova, říkat si vše na rovinu, hlavně být k sobě upřímní.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám 2 sourozence, 2 sestry. Pro mě jsou moc důležité. Jsem z nich nejstarší. Dokážeme si povídat, svěřit se. Až budeme mít rodiny určitě se budeme navštěvovat.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, ale jen v určité míře. Nic se nesmí přehánět. Tak 2 krát do měsíce.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Pokud rodina funguje jak má, tak rodiče dětem předávají potřebné informace o životě, co je špatné a co je dobré. Velmi důležitý je vlastní příklad, pokud rodiče nekouří, dítě nebude k tomuto zlovyku také tíhnout. Pak zde bude záležet na škole, kamarádech...

Otázka: Kolik volného času chcete trávit v budoucnu se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Určitě, komunikace je velmi důležitá. Ve volném čase chci s dětmi hlavně sportovat, chodit na výlety a dodržovat různé tradice – zpívání koled o Vánocích apod.

Závěr

Většina mladých lidí se v dnešní době do manželství příliš nehrne. Důvody jsou různé. Chtějí dostudovat vysokou školu, chtějí si co nejdéle užívat života. Mají pocit, že se vstupem do manželství najednou všechno změní, už si nebudou moci zajít kam budou chtít, mít volný čas jen pro sebe. Tady záleží na tom, jaký vztah s partnerem mají, jestli si navzájem důvěřují a tolerují si různé aktivity. Manželstvím se skoro nic nemění. Vše zůstává stejné jako doposud, jen se vztah posune kousek dál. Já jsem rok vdaná. Vše je stejné jako to bylo předtím, ale něco se přece jen změnilo. Jsem mnohem šťastnější a náš vztah manželství velmi posílilo. Chodili jsme spolu před svatbou 5 let. Možná proto, že manželství vyplynulo přirozeně ze vztahu a oba dva jsme se vzít chtěli, nás to jen obohatilo. Vhodná doba na vstup do manželství musí vyplynout ze situace, nesmí se nějak vynutit. Pak se může narušit i dosavadní vztah. Dříve se lidé brali v 18, 19 letech. Většinou to bylo také hlavně proto, že čekali rodinu a „museli se vzít“. Rodina jim to svým způsobem určila. Dříve to bylo jiné, více se dbalo na vztahy s okolním světem a nikdo nechtěl, aby si na něj ostatní ukazovali prstem, a také nebyla antikoncepce. Dnes si mladé dívky mohou samy určovat, kdy chtějí založit rodinu. A tím se stávají mnohem samostatnější. Chtějí se nevázat a být svobodné. Samozřejmě ne všechny. Každý jsme individuum a máme své názory a svůj postoj k životu.

Věková kategorie 27– 48 let

6. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: muž

Věk: 27 let

Stav: ženatý

Otázka: V kolika letech jste se ženil?

Odpověď: Ženil jsem se ve 26 letech.

Otázka: Kolik chcete mít dětí?

Odpověď: Chtěl bych mít klidně i 4 děti, pokud to finanční situace dovolí.

Otázka: Kdy chcete mít první dítě?

Odpověď: První dítě bych chtěl mít tak ve 30 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Je to velice individuální. Měl by se hlavně brát ohled na děti. Otec, kterému se dítě narodí třeba v 60 letech, to je už moc.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Tak do 15 let si umím přestavit mladší i starší partnerku, a ideální rozdíl podle mne neexistuje.

Otázka: Jaký styl výchovy svých dětí chcete zvolit v budoucnu?

Odpověď: Chci zvolit přísný, ale zároveň laskavý, kamarádský. Dítě musí mít na paměti, že rodič je autorita.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám 3 sourozence. Jedináčci jsou většinou rozmazlení, neumí se dělit. Nechtěl bych být jedináček, jsem rád, že mám velkou rodinu.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, pro mě je nejdůležitější hlavně nejbližší okolí, mám velkou širokou rodinu, ale jsem rád, když se jednou za čas všichni sejdeme.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Ano, určitě. Má ten největší význam ze všech institucí. Pokud správně funguje, má dítě ten nejlepší základ do života.

Otázka: Kolik volného času chcete trávit v budoucnu se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Chci trávit co nejvíce volného času s dětmi, hlavně když budou malé. Chci s nimi jezdit pod stan, lyžovat, jezdit na kole. Co jim budu moci dopřát.

7. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: žena

Věk: 40 let

Stav: vdaná

Otázka: V kolika letech jste se vdávala?

Odpověď: Vdávala jsem se poprvé když mi bylo 18 let, podruhé teď ve 40 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám 3 dospělé dcery z prvního manželství a teď malá dvojčátka.

Otázka: Kdy jste měla první dítě?

Odpověď: První dítě jsem měla v 19 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Podle mě je to jedno, pokud se milují a rozumí si. Záleží taky na okolnostech. Je to ale každého věc.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Ideální věkový rozdíl není, má představa je spíš starší muž do 10 let. Nejlépe je, když je muž o 3 roky starší.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: Vesměs láskyplný, ale někdy člověk musí být přísný. Umět si s dětmi promluvit, zajímat se o ně.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Ano, mám 3 sourozence. V dětství jsou velmi důležití, v budoucnu je někdy velmi těžké udržet ten správný vztah. Jedináček bych ale nechtěla být, dítě se potřebuje naučit dělit mít vedle sebe kromě rodičů ucho na bolest i radosti.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Někdy je to velmi těžké, ale pokud jsou dobré vztahy v rodině tak určitě ano.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Rodina je důležitá určitě, ale není dobré ji držet za každou cenu. Důležité je, ač třeba sám, milovat děti a lidi kolem sebe, i přesto, že se to hned nevrací. Ono se to jednou vrátí.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Díky malým dětem zatím nemám volný čas, takže poctivě trávím veškerý volný čas s dětmi, do budoucna většinou nechám na dětech zda chtějí trávit čas se mnou či s někým jiným. Nenutím je, ale i když nejsem u nich stále je miluji.

8. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: muž

Věk: 45 let

Stav: ženatý

Otázka: V kolika letech jste se ženil?

Odpověď: Ženil jsem se poprvé ve 22 letech, podruhé ve 45 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám čtyři děti a další už neplánuji.

Otázka: Kdy jste měl první dítě?

Odpověď: První dítě jsem měl, když mi bylo 22 let a 4 měsíce.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Liberálně, pokud se partneři milují a nečiní jim věkový rozdíl problémy – zdravotní, společenské a jiné, není třeba odsuzovat.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Staršího i mladšího do 8 let. Ideály neexistují.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: V prvním manželství kombinace liberálního a přísného, nyní již pouze liberální.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám jednoho sourozence. Znamená to pro mě hodně, jedináčci jsou ochuzeni o soužití se sourozencem.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, rád je vidím, ale stačí tak jednou za měsíc.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Ano, velmi významný. V rodině se určuje základ všeho, co se postupně v budoucnosti rozvíjí.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Trávím s nimi dostatek volného času, ale také dostatek volného času nechávám jim.

9. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: žena

Věk: 48 let

Stav: vdaná

Otázka: V kolika letech jste se vdávala?

Odpověď: Vdávala jsem se ve 24 letech, což bylo na tehdejší dobu docela pozdě.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám 2 děti. Jsou to už dospělé holky.

Otázka: Kdy jste měla první dítě?

Odpověď: První dítě jsem měla ve 25 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Je to každého věc, ti dva si musí hlavně rozumět.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Umím si představit partnera maximálně o 10 let staršího, mladšího tak asi jen o 6 let. Ideální jsou tak 4 roky.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: Ráznou výchovu s určitými hranicemi.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Nemám sourozence. I jedináček může žít tak, jakoby měl sourozence. Záleží na rodině. Mně v dětství nic nechybělo.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, ale musí zde být nastaven nějaký řád. Nesmí se to přehánět, každý máme své rodiny a svůj potřebný čas.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Určitě, pokud rodina dobře funguje, dá to dítěti nejvíc, co mu mohla dát.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Nyní už moc ne, ale když byly děti menší tak co nejvíce to šlo. Máme spoustu zvyků a tradic. Na děti jsem si vždy čas udělala.

10. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: muž

Věk: 49 let

Stav: rozvedený

Otázka: V kolika letech jste se ženil?

Odpověď: Ženil jsem se ve 25 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám 3 děti. Jsou už dospělé, ale vídáme se docela často.

Otázka: Kdy jste měl první dítě?

Odpověď: První dítě se narodilo, když mi bylo ještě 25 let.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Starší ženu bych nechtěl, mladší klidně, maximálně tak o 15 let. Myslím si, že muž by měl být většinou starší než žena.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Maximálně asi tak do těch 20 let, ale je to velice individuální. Záleží na tom, jestli se ti dva opravdu milují. Ideální věkový rozdíl je tak kolem 5 let.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: Liberální, svobodný. U nás vychovávala spíše manželka, já jsem většinou vše dovolil, neuměl jsem být přísný. Spíše jsem byl kamarádský, a vše záleželo na domluvě.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám jednoho sourozence. V dětství je to velmi důležité, ale nyní se vídáme jen občas. Máme každý svůj život a bydlíme někde jinde. Ale jedináček bych nechtěl být. Vyrůstat se sourozencem je něco úplně jiného než sám.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ani moc ne, potřebuji mít kolem sebe svoje nejbližší a to mi stačí.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Rodina má velký význam z hlediska prevence. Děti se v ní, pokud dobře funguje naučí vše potřebné a to pak předávají dál.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Chodíme spolu na bowling, jezdíme na chatu, jsem s nimi moc rád a jsem rád, že jsou šťastné.

Závěr

Většina osob z této věkové kategorie si brali své protějšky velmi brzo, kolem 18 – 25 roku života. V dnešní době lidé v tomto věku většinou vůbec neuvažují o nějaké svatbě. Mají úplně jiné záliby. Většinou je to studium nebo práce. Je to také asi proto, že dříve nebyly takové možnosti. Studiu se nepřikládá takový význam, jako tomu je v dnešní době. Nebylo ani tolik vysokých škol. V dnešní době je společnost jinak nastavena, dívá se na jedince úplně odlišně. Dříve kdo nebyl ve 20 letech ženatý nebo žena vdaná, dívala se na něj společnost poněkud odtažitě. V dnešní době je tomu opačně. Když se někdo vdá či ožení brzy, dívá se na něj společnost trochu s podivem, jakoby tomu nevěřili. Je to dáno asi také tím, že se ucelené celkové názory společnosti dost mění, a co bylo dříve samozřejmé, je nyní až zvláštní apod. Záleží na většině individuí, jaké mají stanovisko na danou problematiku.

Druhou důležitou otázkou je jestli to mají dnešní mladé rodiny těžší v oblasti předcházení negativním vlivům než tomu bylo před lety? Myslím si, že určitě. Za posledních dvacet let se doba neskutečně rychle změnila, posunula vpřed. Na druhou stranu se naskytlo neskutečně mnoho příležitostí, které dříve nebyly. Technika se neskutečně rozvinula, mobil, internet, to všechno jsou nositelé neskutečného množství informací, jak pozitivních, tak i právě těch negativních. Je mnohem více příležitostí, aby dítě (adolescent) „spadlo“ do nějaké svízelné situace. Rodiče proto musejí být určitě mnohem více ostražití a snažit se to nepřeborné množství informací umět dětem nějak rozumně vysvětlit, a to není vůbec jednoduché.

Věková kategorie 50 – 77 let

11. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: žena

Věk: 50 let

Stav: vdaná

Otázka: V kolika letech jste se vdávala?

Odpověď: Poprvé v 18 letech, podruhé v 44 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám dvě děti a už 3 vnoučata.

Otázka: Kdy jste měla první dítě?

Odpověď: První dítě jsem měla v 18 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Sama bych do nějakého velkého rozdílu nešla, třeba 20 let a více je už hodně. Ale každý má jiné postoje a jiný styl života.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Spíše staršího partnera tak o 1 – 6 let. Nejlépe je rozdíl kolem 4 let.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: Demokratický, kamarádský, aby rodič byl přirozenou autoritou, to je nejdůležitější.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Ano, mám 2 sourozence, 2 bratry. Jsou pro mě nejdůležitější kamarádi, vždy se na ně mohu obrátit a spolehnout.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Scházet se se širší rodinou je pro mě velmi důležité. Jsou to lidé, kteří jsou mi blízcí, ovlivnili moji výchovu, v životě mi pomohli, mám je moc ráda.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Fungující rodina je základ pro člověka, pro jeho samostatný život, práci, další výchovu nové generace.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Volný čas spolu trávíme občas. Mají své rodiny. Dokážeme si povídat, řešit problémy, těšit se z příjemných věcí, sportovat.

12. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: muž

Věk: 52 let

Stav: ženatý

Otázka: V kolika letech jste se ženil?

Odpověď: Ženil jsem se brzy, již ve dvaceti letech. Bohužel to nevyšlo, tak jsem se podruhé oženil v 46 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám 3 děti. 2 dcery a 1 syna.

Otázka: Kdy jste měl první dítě?

Odpověď: První dítě se narodilo, když mi bylo 20 let.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Je to individuální, záleží na povaze člověka, na jeho představách, životních hodnotách.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Ideální rozdíl je tak do těch 5 let. Staršího nebo mladšího partnera o více let si neumím představit.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: Kamarádský, ale aby ze mě děti měly také respekt. Určitě ne jim vše dovolit. Musí mít určité hranice, které musí dodržovat.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Ano, mám 4 sourozence. Je to pro mě velmi důležité. Jedináček má podle mě někdy složitější život.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, je. Pro mě je velmi důležitá soudržnost.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Fungující rodina má velký význam pro člověka začleňujícího se do běžného života.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Volný čas trávíme spolu jen občas. Mají své zájmy a rodiny. Myslím si, že děti dokážu vyslechnout a popovídat si s nimi.

13. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: muž

Věk: 53 let

Stav: ženatý

Otázka: V kolika letech jste se ženil?

Odpověď: Ženil jsem se ve 29 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám dvě děti. Jsou už dospělé.

Otázka: Kdy jste měl první dítě?

Odpověď: První dítě se narodilo, když mi bylo třicet let.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Nikdy jsem nechodil se ženou starší než jsem byl já. Vždy jsem vyhledával pouze mladší ženy. Myslím si, že by měl být muž starší, vyspělejší, aby se dokázal postarat o rodinu.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Ideální je, když je muž starší, tak o 6 let. Vyhovuje mi mladší manželka, s o dost starší ženou bych nemohl žít.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: U nás vychovávala hlavně manželka, já jsem chodil do práce. Byl jsem na děti dost přísný, žena jim více dovolila. Myslím, že jsme se ale celkem doplňovali.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám jednoho sourozence. Je pro mě dost důležitý. Pořád se stýkáme a rozumíme si. Chodíme spolu na pivo, jezdíme na ryby. Myslím si, že jedináčkům může chybět spousta zážitků. Když člověk má sourozence, je s ním den co den v neustálé interakci a tím získává spoustu zkušeností a informací.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ano, určitě. Scházíme se na různých rodinných oslavách. Pořádáme grilovací večírky, jezdíme na výlety. Jednou za čas se rád sejdu a pobavím se širším okruhem rodiny.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Rodina je velmi důležitá, pro dítě má největší význam. Učí ho zapadnout do společnosti, jak se chovat, co dělat, co nedělat. Pokud rodina neplní, co má, má to dítě velmi těžké, musí vše získat samo, samo se snažit zapadnout do společnosti, a to není vůbec jednoduché. Snadno pak může sklouznout k něčemu špatnému. Rodina je nenahraditelná.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Společně trávíme spoustu času. Děti ještě bydlí s námi společně, takže se vidáme každý den. Rádi grilujeme a sedíme venku, jezdíme rádi do přírody.

14. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: žena

Věk: 57 let

Stav: vdova

Otázka: V kolika letech jste se vdávala?

Odpověď: Vdávala jsem se ve 27 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám 4 děti. Mám 3 syny a 1 dceru.

Otázka: Kdy jste měla první dítě?

Odpověď: První dítě jsem měla ve 28 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Jelikož můj muž byl o 21 let starší, tak asi docela dobře. Pokud se ti dva milují a chtějí spolu být, tak spolu jsou. Ale i z vlastní zkušenosti vím, že velký věkový rozdíl má i své stinné stránky, hlavně co se týče dětí. Ostatní děti se jim směly, že pro ně chodí do školy dědeček. Další důvod je taky ten, že pokud spolu mají děti, je pravděpodobné, že děti přijdou o otce nebo o matku příliš brzo, než bývá normálně, když jsou rodiče přibližně stejně staří, a to má na dítě velmi velký vliv.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Mladšího partnera bych nechtěla. Vybrala jsem si staršího partnera proto, že byl zralý, vyspělý a to mi imponovalo, věděl, co chce. To bych u mladšího partnera nenašla.

Ideální věkový rozdíl neexistuje. Je to velmi individuální.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolila, při výchově svých dětí?

Odpověď: Volila jsem spíše styl přiměřeně přísný, řešit vše spíše domluvou, žádné tresty. Děti věděly dopředu, co mohou a ne.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Mám 11 sourozenců. Je nás 6 holek a 6 kluků. Máme mezi sebou úžasné vztahy, vidáme se velmi často. Nejstaršímu z nás je 62 let a nejmladšímu 44 let. Nevím, co bych si bez nich počala, jsou pro mě velmi důležití. Jedináček bych rozhodně být nechtěla, cítila bych se sama.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Určitě. Rodina by měla držet pohromadě. Jelikož je naše rodina velmi rozsáhlá, tak se ani nelze stýkat se všemi příbuznými. Scházím se s těmi, se kterými se cítím nejlépe.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Určitě, velký. Rodina, která plní své funkce, jak má, je nejlepší prevencí proti patologickým jevům.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Mě děti jsou dospělé. Mají své děti. Stýkáme se tak jednou za 14 dní. Chodíme na procházky, do divadla. Rádi si spolu jen tak povídáme nebo zpíváme u ohně.

15. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: žena

Věk: 64 let

Stav: rozvedená

Otázka: V kolika letech jste se vdávala?

Odpověď: Vdávala jsem se v 19 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Měla jsem 3 děti. Bohužel jedno mi zemřelo velmi brzy a druhé, když mu bylo dvacet let. Třetí – dcera žije v cizině, vídáme se, co nejvíce to jde.

Otázka: Kdy jste měla první dítě?

Odpověď: První dítě jsem měla ve 20 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: Lepší je, když je starší muž než žena. Já jsem věk nikdy neřešila. Vybírala jsem si muže podle svého srdce. Měla jsem vždy mladšího partnera, většinou tak o 5 let.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Teď v mém věku bych už žádného o hodně let mladšího ani staršího partnera nechtěla, 5 let je podle mě akorát.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolila, při výchově svých dětí?

Odpověď: svobodný – žádné tresty, domluva, tolerance, plnění každodenních povinností.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Ne, bohužel jsem nikdy sourozence neměla, i když jsem si ho moc přála. Ale myslím si, že mi rodiče dali vše, co jsem potřebovala a prožila jsem docela šťastné dětství.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Určitě, má to pro mě velký význam. Bohužel většina mých příbuzných už nežije, ale často se stýkám se svými přáteli a známými a to je pro mne důležité.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Rodina je pro dítě velmi důležitá, musí ale plnit funkce, které má a fungovat tak, aby se zde děti cítily šťastné. Většina dětí s nějakými problémy pochází většinou z rodin, kde něco nefunguje. Něco je zde špatně, a je potřeba přijít na to, co je zde špatně a snažit se to napravit.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Dcera bydlí v cizině, vídáme se tak 5 krát do roka. Jezdím za ní a ona za mnou. Trávíme společně v létě i dovolenou, většinou u moře. Je to jediné, co mám a jsem ráda, když jsme spolu. Trávíme společně i Vánoce, dodržujeme zvyky a tradice.

16. rozhovor

Osobní údaje:

Pohlaví: muž

Věk: 77 let

Stav: vdovec

Otázka: V kolika letech jste se ženil?

Odpověď: Ženil jsem se ve 27 letech.

Otázka: Kolik máte dětí?

Odpověď: Mám 2 děti (syny). Dohromady mám 6 vnuček.

Otázka: Kdy jste měl první dítě?

Odpověď: První dítě jsem měl ve 29 letech.

Otázka: Jak se díváte na velký věkový rozdíl mezi partnery?

Odpověď: S manželkou jsme měli mezi sebou věkový rozdíl 9 let. Myslím si, že je to tak akorát, větší věkový rozdíl bych nechtěl. Muž by měl být starší, ale je to každého věc.

Otázka: O kolik let mladšího či staršího partnera si umíte představit? Jaký je podle vás ideální věkový rozdíl?

Odpověď: Se starší ženou bych žít nechtěl, a ani s o hodně let mladší ženou (více jak 15 let), ideální věkový rozdíl je tak do 10 let.

Otázka: Jaký styl výchovy jste zvolil, při výchově svých dětí?

Odpověď: Spíše liberální, manželka byla přísnější. Děti musí mít daná pravidla, ale také musí vědět, že je rodiče mají rádi a berou je jako partnery.

Otázka: Máte sourozence? Kolik? Jak moc je pro vás důležité mít sourozence? Co si myslíte o jedináčcích?

Odpověď: Měl jsem 3 sourozence. Teď už mám jen jednoho. Drželi jsme pohromadě, chodili spolu na výlety. Člověk, když má sourozence, musí se naučit dělit o hračky, oblečení a různé jiné věci. Je v životě skromnější a nemyslí si o sobě tolik, jako někdy někteří jedináčci, kteří tohle nezažili.

Otázka: Je pro vás důležité scházet se se širší rodinou? (prarodiče, tety, sestřenice)

Odpověď: Ani moc ne. Jsem spíše introvert. Jsem rád sám. Rád se vídám se svými nejbližšími. Se širší rodinou mi stačí stýkat se tak jednou ročně.

Otázka: Myslíte si, že je fungující rodina pro jedince významným životním startem? Jak velký význam má podle vás rodina jako prevence proti patologickým jevům?

Odpověď: Určitě ano. Dříve, když jsem byl malý, nebyly takové problémy, jako jsou dnes. Myslím si, že je to také tím, že jsou rodiče hodně v práci a nevěnují se dětem tak, jak by se mělo. Dřív taky nebyl internet a televize. Na internetu je spousta špatných informací, které si často děti vykládají jako správné a pak je používají v životě.

Otázka: Kolik volného času trávíte se svými dětmi? Myslíte si, že je dokážete vyslechnout a povídat si s nimi?

Odpověď: Scházíme se pravidelně, vnučky ke mně jezdí na oběd, pracujeme spolu na zahradě, chodíme na výlety, do divadla. Myslím si, že si s dětmi dokáží povídat, svěřujeme se sobě navzájem. Máme hezký vztah a jsem za to rád.

Závěr

Tato věková kategorie je také velmi specifická. Hlavně svojí rodinnou soudržností, trávením volného času s dětmi a výchovným stylem. Starší generace volili výchovu spíše přísnou, oproti dnešním mladým rodinám, které zastávají spíše svobodnou, liberální výchovu. Je to ovlivněno tím, že starší generace byly zvyklé si na potřebnou věc našetřit, stálo je to hodně úsilí a přadávaly tyto hodnoty i svým dětem. Pokud něčeho chtějí dosáhnout musejí mít výdrž a vůli a té se dalo dosáhnout spíše přísnou výchovou. V dnešní době je velmi mnoho možností, velmi mnoho věcí, lidé si mohou vybírat a nemusí vynaložit tolik úsilí při dosažení potřebného cíle. Dříve spolu rodina více držela při sobě. Nebylo tolik možností, a tak se hrály společenské hry, chodilo se na návštěvy, pořádaly se různé oslavy, poslouchaly se různé historky. V dnešní době je mnoho možností, a proto se někdy rodiče s dětmi doma ani nepotkají. S tím souvisí i trávení volného času. Dříve jej trávili rodiče s dětmi často, nyní volný čas skoro nemáme. Alespoň to tak všichni tvrdí. To je ale tím, že si ho neumíme vytvořit, neumíme si bohužel zorganizovat svůj čas. Máme tolik povinností, které musíme splnit, než abychom si určili volný čas pro sebe a svoji rodinu a nevymýšleli si tolik zbytečných aktivit navíc.

4.2 Dílčí závěr

Na otázky, které jsem si určila na začátku šetření, jsem se snažila odpovědět v průběhu jednotlivých závěrů. Rodina má stále těžší a těžší postavení, doba se rychle mění a tím i společnost mění své názory a očekává od rodiny pokaždé něco jiného. Rodina by měla plnit své základní funkce, pokud tomu tak je, tak je to nejlepší prevence proti patologickým jevům..

Z dětí vyrostou za pomoci dalších důležitých prvků (škola, přátelé) slušní lidé, které společnost hodně potřebuje, protože kolem nás je spousta lidí, kteří se bohužel nechtějí nebo neumějí chovat podle toho, co očekáváme a je potřeba vědět, jak jim pomoci.

Závěr

Rodina je na pozadí společenských proměn základnou pro biologické, duševní a sociální zrání jedince. Toto zrání se uskutečňuje prostřednictvím sociálních interakcí, které vyplývají ze spoluúčasti na činnostech a různých událostech osobního, rodinného života. Rodina představuje bohatý a rozmanitý systém vztahů mezi jejími jednotlivými členy, který se rozrůstá a mění v průběhu celého života jednotlivců. Rodina je pro dítě první a současně nejstabilnější skupinou, která má výlučné postavení mezi všemi ostatními. Je základní sociální jednotkou a nejdůležitějším výchovným činitelem, bezprostředně ovlivňujícím formování osobnosti. Působením rodičů a členů rodiny, si jedinec v celém průběhu dětství a dospívání osvojuje zejména užívání mateřského jazyka, utváří se mravní a estetické zásady. Rodina má mladého člověka připravovat na chování v určitých situacích. Pokud jedinec doma vidí řád, rozdělení úloh při plnění běžných domácích činností a podání pomocné ruky, vytvoří si vlastní představu o tom, jak by měla fungovat celá společnost.

Domov je nesmírně vzácná a důležitá věc a dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré a zdravé utváření lidské osobnosti.

Rodina plní také funkci preventivní. Měla by se snažit předcházet negativním jevům ve společnosti. Vychovávat své děti tak, aby dokázaly pomáhat a staly se slušnými lidmi. Plní velmi důležitou úlohu v životě dítěte, ale i dospělého jedince.

Cílem bakalářské práce bylo poukázat na důležitost rodiny v životě jedince a pomoci šetření formou rozhovoru porovnat názory mladší a starší generace.

Bakalářskou práci jsem se snažila dosáhnout co nejlépe cílů uvedených v úvodu. Studium shromážděných materiálů a související praxí jsem došla k názoru, že rodina má v oblasti prevence nenahraditelný a nenapravitelný vliv na rozvoj každé osobnosti.

V souvislosti se zpracováním bakalářské práce jsem získala mnoho zajímavých a užitečných poznatků, které v budoucnu mohu využít, a určitě využiji, při výchově vlastních dětí.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá rodinou a funkcemi, které plní v životě každého z nás. Velmi důležitou roli plní funkce preventivní. Rodina by měla dítě vychovávat k tomu, aby vědělo čeho chce v životě dosáhnout, mělo svůj názor a šlo si za svými cíli.

Popisují a vymezují rodinu. Zabývám se i otázkami: „jakou funkci plní rodina v životě jedince“ a „jak velký vliv má na jedince sourozenec či prarodiče“. Ukazují také problematiku dnešních rodin, proměnu rodiny jako takové, a otázku týkající se budoucnosti rodiny.

Práce také uvádí možnosti výchovných stylů v rodině. A dále upozorňují na to, jak důležitou funkci plní výchova a socializace u dítěte, již od jeho narození.

Poslední kapitola práce je zaměřena na důležitost rodiny pro každého z nás. Je zde prezentován rozhovor s jedinci o jejich potřebě a důležitosti rodiny.

Anotace

Bakalářská práce "Rodina - její funkce primární prevence" je zaměřena na rodinu, její funkci a úlohu v životě jedince. Cílem bakalářské práce bylo poukázat na důležitost rodiny v životě dítěte a na to, že je láskyplná výchova v rodině nejlepší prevencí do života dítěte. V první části jsem se zabývala rodinou obecně, jejím vývojem, výchovnými styly v rodině, funkcemi rodiny, úlohou prarodičů a sourozenců v rodině. Ve druhé části jsem provedla šetření formou rozhovoru s jedinci různého věku na otázky týkající se důležitosti rodiny v jejich životě.

Klíčová slova

Rodina, výchova, prevence, socializace, komunikace, funkce rodiny, úplná a neúplná rodina, sourozenci, prarodiče.

Annotation

This bachelor thesis named „The Family – the functions of primary prevention“ is focused on the family, its function and role in human life. The aim of this thesis was to highlight the importance of family in the child's life and the fact, that education in a loving family is the best prevention of the child's life.

The first part dealt with the family in general, its development, parenting styles in the family, the family functions, the role of grandparents and siblings in the family.

In the second part I carried out the investigation through interviews with individuals of different ages on issues of importance in their family life.

Keywords

Family, education, prevention, socialization, communication, family function, complete and incomplete family, siblings, grandparents.

Seznam použité literatury

Literatura:

1. BALOGOVÁ, B., ŽUMÁROVÁ, M. *Medzigeneračné mosty*. Tlačiareň svidnícka, 2009. ISBN 978-80-89392-08-7
2. BURIÁNEK, J. *Sociologie pro střední školy a vyšší odborné školy*. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-754-5
3. FABER, A., MAZLISH, E. *Sourozenci bez rivalry*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2312-6
4. FERRERO, B. *Šťastní rodiče*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-937-2
5. HELUS, Z. *Úvod do sociální psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-7290-054-4
6. JANDOUREK, J. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2397-6
7. JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A., ZAPLETAL, L. *Sociální patologie – úvod do studia*. Brno: Institut mezioborových studií, 2005.
8. KOHOUTEK, R. *Sociální psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2004.
9. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3
10. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-270-6
11. MONTOUSSÉ, M., RENOARD, G. *Přehled sociologie*. Praha: Portál, 2005.
12. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X
13. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9
14. MÜHLPACHR, P. *Kapitoly ze sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2003.
15. NOVÁK, T. *Věkový rozdíl mezi partnery*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1595-7
16. POSSE, P., MELGOSA, J. *Umění výchovy dítěte*. Praha: Advent-Orion, 2003. ISBN 80-7172-613-3

17. PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem – krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-9063-7
18. REICHEL, J. *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2594-9
19. RIEMANN, F. *Schopnost milovat*. Praha: Portál, 2009.
20. ROZSYPALOVÁ, M., ČECHOVÁ, V., MELLANOVÁ, A. *Psychologie a pedagogika I pro střední zdravotnické školy*. Praha: Informatorium, 2003.
21. ŠMOLKA, P., MACH, J. *Manželská a rodinná trápení*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-448-9
22. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0841-9

Internetové stránky:

23. www.wikipedia.cz, (citováno dne 12. 4. 2011)